2016 m. sausio 27 d. LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS www.mokslasplius.lt/mokslo-lietuva Kaina: 1 euras

Mokslo Lietuva

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Nr. 2 (556)

LMA VRUBLEVSKIŲ BIBLIOTEKOJE

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Paroda, skirta Lietuvos mokslų akademijos įsteigimo 75-mečiui

Susirinkusieji į LMA jubiliejui skirtos parodos atidarymą

LMA viceprezidentas prof. Domas Kaunas

Dr. Algimantas Jakimavičius. Valentinos Kulikauskienės nuotraukos

Sausio 15 d. LMA Vrublevskių bibliotekoje atidaryta šiai neeilinei sukakčiai skirta paroda. Joje apžvelgta Lietuvos mokslų akademijos steigimo istorija, pabrėžiant, kad tokio mokslo centro įsteigimas buvo ilgalaikių pastangų rezultatas. Vrublevskių bibliotekoje saugomi dokumentai atskleidžia ryškiausias mokslo asmenybes, mokslo ir studijų institucijų bei mokslo draugijų plėtrą. Dramatiški XX amžiaus įvykiai, Lietuvą skaudžiai palietę totalitariniai režimai lėmė sudėtingas Mokslų akademijos įsteigimo ir pirmųjų veiklos dešimtmečių aplinkybes, tragiškus mokslininkų likimus.

Parodos atidaryme sveikinimo žodį tarę Lietuvos mokslų akademijos viceprezidentas prof. Domas Kaunas pažymėjo, kad 2016-ieji paskelbti Lietuvos mokslų akademijos metais. Šios mokslo institucijos raidos kelias buvo pilnas lūžių ir tragedijų. Lietuvos mokslų akademijos steigimo laikotarpis mažai žinomas ir iki šiol nėra plačiau tyrinėtas. Ekspozicija atskleidžia, kad šiame procese dalyvavo žymiausi mokslininkai. Lietuvoje mokslinė mintis brendo šimtmečiais ir neatsiliko nuo Vakarų Europos. Daug ko galima pasimokyti iš praeities. Ir dabar akademikų balsas galėtų būti garsesnis. Reikia suburti darbo grupę, kuri parengtų Lietuvos mokslų akademijos steigimo šaltinių publikaciją.

Apibūdindamas parodą, dr. Algimantas Jakimavičius sakė, kad joje atsiskleidžia faktografinis, pažintinis ir tiriamasis aspektai. Lietuvių mokslo draugija buvo ne tik etapas ar fragmentas, bet proveržis, kai iškiliausių

Nukelta į **2 p.**

Malonūs skaitytojai

Kviečiame prenumeruoti Lietuvos mokslininkų laikraštį „Mokslo Lietuva“, leidžiamą nuo 1989 metų. Šis laikraštis skirtas ne tik akademinei, bet ir plačiajai visuomenei, visiems, kurie domisi mokslo raida, gyvenantiems tiek Lietuvoje, tiek ir bet kurioje kitoje pasaulio šalyje.

Galite užsisakyti:

1) spausdintą laikraštį „Mokslo Lietuva“ – Lietuvos pašto skyriuose arba jo internetinėje svetainėje „prenumeruok.lt“, kurį gausite įprastiniu paštu,

2) elektroninę laikraščio „Mokslo Lietuva“ versiją (PDF formatu), kuri bus atsiųsta elektroniniu paštu.

Prenumeratą galima apmokėti, naudojantis elektronine bankininkyste arba banko skyriuje. Aprašymą, kaip užsisakyti „Mokslo Lietuvą“, rasite apsilankę laikraščio svetainėje http://mokslolietuva.lt/ ir dešinėje pasirinkę nuorodą „Mokslo Lietuvos prenumerata“. Tikimės, kad „Mokslo Lietuva“ visada bus laukiama Jūsų namuose.

Kviečiame Jus lankytis ir Lietuvos mokslininkų sąjungos svetainėje http://lms.lt/.

Su geriausiais linkėjimais
„Mokslo Lietuvos“ redakcija

Vincas Krėvė-Mickevičius (1882–1954), 1941 m. balandžio 18 d. išrinktas pirmuoju Lietuvos mokslų akademijos prezidentu. Vrublevskių bibliotekos archyvo nuotrauka

ŠIAME NUMERYJE

Lietuvos mokslo taryboje – nacionalinių programų rezultatų aptarimas ● 2 p.

Asmenybė ir „oficialūs asmenys“ ● 3 p.

Lietuvos universiteto atkūrimo idėja, jungiant dabar veikiančius universitetus ● 4 p.

KTU studentams – verslo įmonės stipendijos ● 5 p.

Vėžio tyrimuose panaudotas „medaus korio“ metodas ● 5 p.

Piliečio dokumentas – lojalumo valstybei įrodymas. Pasaulinė praktika: pagrindinis įrašas – tik valstybine kalba ● 6 p.

Knyga pirmajam direktoriui atminti ● 7 p.

Pirmosios lietuvių Vilniaus gimnazijos istorijos bruožai ● 8 p.

Iš kur atėjo ir kur nukeliavo mūsų protėviai? ● 9 p.

Kaip nustatyti žemės vertę? ● 10 p.

Daugiau kaip prieš šimtą metų bandyta sukurti juoko formulę ● 12 p.

LMA VRUBLEVSKIŲ BIBLIOTEKOJE

Paroda, skirta Lietuvos mokslų akademijos įsteigimo 75-mečiui

Atkelta iš **1 p.**

Lietuvos asmenybių žvilgsnis nukrypo į lituanistiką. Lietuvių mokslo draugijai priklausė beveik 100 gamtininkų. Visi trys tarpukario Lietuvos prezidentai buvo Lietuvių mokslo draugijos nariai. 2016-ieji paskelbti Kazio Griniaus metais. K. Grinius yra įdomus kaip visuomenės veikėjas, o gamtininkams – kaip medikas, botanikas, augalų žinovas. Tapęs Lietuvos Prezidentu, K. Grinius telkė gamtininkus, rengiančius botanikos terminų žodyną.

Būdamas aspirantas, A. Jakimavičius dar turėjo galimybę spausti ranką garsiausiems Lietuvos gamtininkams – Tadui Ivanauskui ir Pranciškui Šivickiui. Abu gimė tais pačiais metais, tačiau jų kilmė ir keliai į mokslo aukštumas buvo skirtingi: aristokratų kilmės T. Ivanauskas įgijo gerą išsilavinimą, P. Šivickis, kilęs iš paprastų valstiečių, visko pasiekė savo jėgomis. Jų kelias į mokslą prasidėjo Lietuvių mokslo draugijoje. Abu tapo Vytauto Didžiojo universiteto profesoriais, vėliau – akademikais.

Vladas Lašas ir Vytautas Vazalinskas dabartinės Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos vestibiulyje. Tuo metu šiame pastate veikė MA prezidiumas ir centrinė biblioteka. Vilnius, 1948. LMAVB RSS, Fg. 1-1235/2.

Parodos rengėja Rasa Sperskienė apžvelgė Lietuvos mokslinės minties raidos ypatybes, Mokslų akademijos sampratos brendimą, akcentavo mokslo asmenybių dramatiškus likimus okupacijų metais. Susirinkusieji išklausė keletą fragmentų iš Meilės Lukšienės atsiminimų ir Vinco Mykolaičio-Putino eilėraščio „Vivos plango, mortuos voco“ („Gyvuosius apraudu, mirusiuosius šaukiu“) ištrauką. Eilėraštis buvo parašytas 1943 ar1944 m., kai po 1943 m. kovo mėnesį vokiečių okupantų įvykdytų represijų Lietuvos mokslų akademijos pirmininkas, ekonomistas kun. Vladas Jurgutis buvo išvežtas į Štuthofo koncentracijos stovyklą. Jo pareigas perėmęs Vincas Mykolaitis-Putinas šiuo eilėraščiu pasmerkė totalitarinę sistemą. Eilėraštis plito ranka perrašomas, o jo autorystę prisiėmęs studentas buvo nuteistas kalėti. Tik 1966 m. poetas pripažino savo autorystę.

Renginį vedė Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos direktoriaus pavaduotoja mokslui dr. Rima Cicėnienė. Paroda veiks 2016 m. sausio 12 d. – vasario 10 d. *Informaciją pateikė Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriaus mokslo darbuotoja Rasa Sperskienė*

LIETUVOS MOKSLO TARYBOS PRANEŠIMAS

APTARTI NACIONALINIŲ MOKSLO PROGRAMŲ VYKDYMO REZULTATAI

Sausio 18 d. Lietuvos mokslo taryba pakvietė akademinės visuomenės atstovus į simpoziumą „Valstybės mokslo politika ir nacionalinės mokslo programos“. Renginio tikslas – supažindinti visuomenę su Lietuvos mokslininkų pasiekimais ir pasidalinti patirtimi, kaip mokslu pagrįsti sprendimai keičia ir mūsų kasdienį gyvenimą, ir valstybės valdymą. Pagal nacionalines mokslo programas 2010–2014 m. įgyvendinta 213 projektų, kuriem skirta 23,7 mln. eurų. Atlikti kompleksiniai sveikatos, energetikos, klimato kaitos, tautos paveldo ir nacionalinio saugumo tyrimai.

Pirmosios nacionalinės mokslo programos – „Ateities energetika“, „Lėtinės neinfekcinės ligos“, „Lietuvos ekosistemos: klimato kaita ir žmogaus poveikis“, „Socialiniai iššūkiai nacionaliniam saugumui“, „Valstybė ir tauta: paveldas ir tapatumas“ – jau baigėsi. Po penkerių metų galima įvertinti tai, kaip šios programos padėjo telkti mokslininkus ir kompleksiškai spręsti valstybės raidai svarbias problemas, priartinti mokslo bendruomenę prie valstybės ir visuomenės poreikių.

Simpoziumo dalyvius pasveikino LR Seimo Mokslo ir švietimo komiteto narys Valentinas Stundys. Renginį vedė LMT Humanitarinių ir socialinių mokslų komiteto pirmininkė prof. Rūta Petrauskaitė. Pranešimus skaitė Lietuvos mokslo tarybos pirmininkas prof. Dainius H. Pauža, Lietuvos Respublikos Prezidentės patarėja dr. Saulė Mačiukaitė-Žvynienė, patirtimi pasidalino Estijos mokslo tarybos ir Lenkijos mokslo fondo atstovai. Apie tarptautinę nacionalinių mokslo programų reikšmę kalbėjo Jungtinio programavimo iniciatyvos „Sveikos ir produktyvios jūros ir vandenynai“ (JPI „Oceans“), kurioje dalyvauja Lietuva, sekretoriato direktorė Kathrine Angell-Hansen. Antroje simpoziumo dalyje programų vadovai apžvelgė atliktų mokslinių tyrimų rezultatus.

Įgyvendinti projektai leido susisteminti žinias, susijusias su visuomenei aktualiomis problemomis ir galimais jų sprendimo būdais, ir parengti rekomendacijas valdžios institucijoms. Valstybės politikos formuotojams nacionalinės mokslo programos atvėrė naujas galimybes kasdienėje veikloje vadovautis mokslinių tyrimų rezultatais ir taip stiprinti žinybinių institucijų kompetenciją. Probleminės sritys yra kompleksinės, apimančios kelias mokslo sritis ar kryptis. Mokslininkų atliktų tyrimų išvadose – aktualiausios temos, aprėpiančios biokuro naudą, svetimtaučių integracijos į visuomenę problemas, atšilimo sukeltą virusų, bakterijų, augalų ir gyvūnų migraciją, aplinkos poveikį sveikatai.

Simpoziumo dalyviai

„Penkių teminių programų tyrimų išvados pristatomos ministerijų, Seimo komitetų ir kitų žinybų atstovams. Kiekvienas tyrimas – ne tik mokslininkų, bet ir valstybės interesas, todėl atsižvelgti į mokslininkų rekomendacijas būtų tikslinga. Mokslininkų atliktų tyrimų rezultatai turi tapti kasdien naudojamais duomenimis, kuriais remiantis galima kurti dar tikslesnius, efektyvesnius teisės aktų projektus, vykdyti valstybės politiką skirtingose mokslo ir visuomenės gyvenimo srityse“, – pabrėžė Lietuvos mokslo tarybos pirmininkas prof. Dainius H. Pauža.

Atsižvelgdami į tyrimų rezultatus, mokslininkai pirmiausia rekomenduotų peržiūrėti šeimos medicinos plėtros strategiją ir numatyti priemones, užtikrinsiančias tolygų šeimos gydytojų pasiskirstymą mieste ir kaime, kelti šeimos gydytojų prestižą, įvertinti jų darbo krūvį. Vienos svarbiausių medicinos srities rekomendacijų susijusios su vis dažniau pasitaikančios vaikų alergijos kontroliavimu, krūties vėžio pacienčių duomenų bazės sukūrimu, diabetikų apmokymu. Mokslininkų nuomone, derėtų atkreipti dėmesį į etninių žemių ir užsienio lietuviams skirtų Vyriausybės programų atskyrimą, nes jų problemos ir poreikiai iš esmės skiriasi. Labai svarbu stiprinti vietos bendruomenes Baltarusijoje, aktyviau plėtoti Lietuvoje ir kitose valstybėse gyvenančių kraštiečių ryšius, išryškinti bendrą Lietuvos ir Lenkijos potencialą. *Parengta pagal LMT pranešimus*

Simpoziumo vadovė prof. Rūta Petrauskaitė

Lietuvos mokslo tarybos pirmininkas prof. Dainius H. Pauža, LR Prezidentės patarėja dr. Saulė Mačiukaitė-Žvynienė ir LR Seimo narys Valentinas Stundys

Programos „Valstybė ir tauta: paveldas ir tapatumas“ vykdymo grupės pirmininkė prof. Rita Šerpytytė ir prof. Jūras Banys.

J. Jasaičio nuotr.

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

REDAKTORIAUS KOMENTARAS

Asmenybė ir „oficialūs asmenys“

Prof. dr. Jonas Jasaitis

Anonimiškumo epidemija

Kai vertiname mokslines ar mokslo populiarinimo publikacijas, visada pirmiausia stengiamės įsitikinti, ar skelbiama informacija yra patikima. Recenzentai dažniausiai gana stropiai patikrina, ar cituojamo šaltinio nurodytame puslapyje tikrai taip parašyta, kaip teigia straipsnio autorius, ar neatsirado saviveiklinių interpretacijų, ar nėra netikslių ar net išgalvotų nuorodų. Antai išleidžiama lyg ir gana solidžiai atrodanti studija, kurioje kuo rimčiausiu tonu įrodinėjama, kad patologinis iškrypimas – visai ne patologinis, ne ciniškas „išsidirbinėjimas“ ir jokiu būdu ne amoralios veiklos sklaida, o net naujovė, t. y. „socialinė inovacija“, išreiškianti šiuolaikiškas pažiūras arba netradicinę (suprask, netgi skatinamą) orientaciją. Na ir kas, kad vadinamosios studijos autoriai atvirai kėsinasi suniekinti pačią asmenybės prigimtį ir jos dorovinį pamatą. Juk tai, kas ten surašyta, neva yra pati didžiausia, pati tikriausia demokratija, nuomonių ir pažiūrų laisvė, o visi, kitaip manantys, – vos ne inkvizitoriai, autokratai ar beviltiški atsilikėliai.

O štai kitoje, atsiprašant, „studijoje“ kuo įžūliausiu tonu liaupsinami šiurpiausi nusikaltimai žmonijai, begėdiškai iškraipomi akivaizdūs faktai, aukos paverčiamos nusikaltėliais, o budeliai – teisingumo vykdytojais, vykdžiusiais jiems vieniems tesuprantamą istorinę misiją. Tais atvejais, kai faktų paneigti nebeįmanoma, kaltę bandoma paslėpti po kolektyvinės atsakomybės kauke arba atsitiktinai susiklosčiusių lemtingų aplinkybių ir atsitiktinumų uždanga. Vienais atvejais sakoma, kad, pavyzdžiui, sprendimą išžudyti visus dar išlikusius užgrobtos teritorijos gyventojus arba sunaikinti visą okupuotos valstybės socialinę grupę, pavyzdžiui, ūkininkus, kolektyviai priėmė koks nors „politinis biuras“, taryba, komisija ar tribunolas. Kitur demagogiškai įrodinėjama, kad jei ta iki šiol negrąžinta svetima teritorija tada nebūtų buvusi užgrobta, nuostoliai būtų buvę dar didesni ir pan. O kas tiesiogiai davė įsakymą žudyti, lyg ir nebesvarbu, nes tokia buvusi bendra nuostata.

Pastaruoju metu anonimiškumo epidemija agresyviai braunasi ir į kitas akademinio bendravimo sritis. Štai į redakcijos elektroninį paštą atskrieja vis daugiau rašinių, kurių pabaigoje parašyta: „Ryšių su visuomene tarnyba“, „Viešosios komunikacijos departamentas“ arba, pabrėžiant ypatingą tarptautiškumo nuostatą, „...Consulting“, „VIP... Communications“ ir pan. Šiuose rašiniuose ne tik informacija apie kurios nors institucijos pertvarką ar masinius renginius, bet ir pranešimai apie mokslininkų pasiekimus, jų ilgamečių tyrimų rezultatus, drąsias idėjas.

Gavus tokio pobūdžio pranešimą, kyla visiškai natūralus klausimas, kas rašinio autorius. Ir štai iš tos „Viešųjų ryšių tarnybos“, nurodžiusios tik informaciją persiuntusio asmens kontaktus, ateina atsakymas, kad pagal ten susiklosčiusią „vietinę praktiką“ nenurodomi tekstų autoriai. Esą tokius tektus planine tvarka rengia keturi žurnalistai, bet štai būtent tą rašinį rengusi darbuotoja „nuo praėjusio penktadienio tarnyboje jau nebedirba“. Girdi, jei jums dar kas nors neaišku, kreipkitės į aprašytą asmenį, kuris „pakomentuos išsamiau“. Kreipiatės ir... paaiškėja, kad pranešime minėtas asmuo yra išvykęs arba užsiėmęs ir visai nenusiteikęs bendrauti. Neretai ir jis būna neįsidėmėjęs, kas jį prieš porą mėnesių kamantinėjo, ir net nežino, ką ten kažkas apie jį parašė.

Skaitinėji tokius pranešimus ir stebiesi siaubingu „profesionalų“ neprofesionalumu: suvelta, lietuvių kalbai nebūdinga sakinio sandara, gausybė svetimžodžių ar tiesiog angliškų žodžių, prie kurių prirašytos lietuviškos galūnės. Tik vienaskaitą turintys daiktavardžiai tokiuose rašiniuose staiga įgyja ir daugiskaitinę formą. Prie moteriškosios giminės daiktavardžių prilipdyti vyriškos giminės būdvardžiai, „nei“ painiojamas su „nė“ ir t. t.

Veltui ieškotum „Viešųjų ryšių tarnybos“ veikloje aiškių prioritetų ar sisteminio požiūrio. Bet jei apie tai viešai prasitarsi, tai net ir tokio informacijos šaltinio gali netekti – agentūros klerkams kritika nepatiks. Jiems atrodo, kad niekas neturi teisės priminti, kokia strategija derėtų vadovautis, teikiant informaciją apie universitetą ar mokslinių tyrimų centrą. Šių institucijų vadovai tikriausiai neturi laiko domėtis panašių agentūrų veikla ir vargu ar kada susimąstė, koks tos anoniminės makulatūros poveikis, t. y. tokių pranešimų grįžtamasis ryšys. Svarbiausia, kad ten būtų parašyta, pavyzdžiui: „Esame tarp geriausių...“, „Pirmą kartą esame pakviesti...“, „Tapome... nariais“ ir pan. Tačiau tai – net ne informacija, o tik pigi propaganda, kuri gal ir paglosto institucijos vadovo savimeilę, bet neturi jokio išorinio poveikio.

Todėl vargu ar reikia stebėtis, kad institucijų bendradarbiavimas vis dažniau suvokiamas kaip atitinkamų formaliųjų struktūrų sutartys, memorandumai ar ketinimų protokolai, o ne kaip tyrimų temų koordinavimas, tiesioginis keitimasis informacija ar bendri tyrimai. Jokiu būdu neteigiame, kad tyrėjai nesidomi kituose centruose dirbančių kolegų darbais, bet šis bendradarbiavimas paliktas jų asmeninei iniciatyvai. Jei įsivyrautų sisteminis požiūris, itin sumažėtų atvejų, kai vienoje institucijoje organizuojamas renginys, kokį jau surengė kito universiteto mokslininkai. Ryškiai sumažėtų dubliuojančių studijų programų ir tyrimų projektų skaičius.

Apie ką mokslininkams reikia nuolat kalbėtis?

Ar dirbame dideliame universitete, ar vos kelias dešimtis tyrėjų turinčiame institute, visi skundžiamės, kad biurokratinė našta tik auga. Surengėte renginį, prie kurio organizavimo neprisidėjo jokia valdymo struktūra, tačiau vos jis baigėsi, pasipila nurodymai jį aprašyti, atsiskaityti, išvardinti pranešėjus, atvykusius iš kitų valstybių, įvertinti poveikį aplinkai ir pan. Reikia parengti šimtų puslapių „savianalizės“ pranešimus, įvardinti, į kurias aukštų institucijų pripažintas duomenų bazes pateko tavo straipsniai, užpildyti plačias ataskaitas, kurių du trečdaliai punktų neturi nieko bendra su tavo konkrečia veikla. Apie projektų rengimą ir niekam nežinomą jų vertinimo praktiką jau ir kalbėti nereikia, nes net labai inteligentiški tyrėjai gali pradėti keiktis.

Ar iš tikrųjų mokslininko žinomumą lemia tik į tas kelias išgarbintas duomenų bazes patekusios publikacijos? Ar dalyvavimas tarptautinėse konferencijose ir projektų, nors ir negavusių finansavimo, rengimo grupėse nieko nereiškia? Ar diskusijos aktualiausias dabarties problemas nagrinėjančiuose simpoziumuose, tarptautinių vizitų ir stažuočių organizavimas ir pagaliau asmeniniai mokslininkų ryšiai yra beverčiai? Ar Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumų organizavimas ir dalyvavimas juose vis dar laikomas vos ne pramoga?

Koks šiandien mokslininko vaidmuo 25-metį peržengusioje Antrosios Respublikos strateginio planavimo sistemoje? Kodėl pamirštama, kad pirmiausia reikia išgryninti idėją ir suformuoti strategiją, o tik paskui kurti institucinę struktūrą ir aiškintis, kiek ten turi būti etatų ir kokie darbuotojų atlyginimo koeficientai? Ir pagaliau, kodėl mokslininkų atlyginimai Lietuvoje vis labiau primena socialinę paramą (šalpą), o ne tikrą atlyginimą už tikra darbą?

Štai apie tai ir reikės kalbėtis visuotiniame Lietuvos mokslininkų suvažiavime ir Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziume. Tačiau kada „oficialūs asmenys“ pagaliau supras, kad tai organizuoti – gyvybiškai būtina Lietuvai?

■

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

Mokslo ir studijų įstatymo pataisos. Seimas priėmė Respublikos Prezidentės Dalios Grybauskaitės pateiktas Mokslo ir studijų įstatymo pataisas, kuriomis nustatyta, kad asmenims, nepretenduojantiems į valstybės finansuojamas studijų vietas, būtų keliamas reikalavimas turėti ne tik vidurinį išsilavinimą, bet ir būti išlaikiusiems bent vieną valstybinį brandos egzaminą. Šis reikalavimas nebus taikomas asmenims, išsilavinimą įgijusiems iki šio įstatymo įsigaliojimo, įgijusiems kvalifikaciją, suteikiančią teisę į aukštąjį mokslą pagal tarptautinių arba užsienio valstybių švietimo programas, bei atleistiems nuo valstybinių brandos egzaminų švietimo ir mokslo ministro nustatyta tvarka. Ši nuostata įsigalios 2016 m. kovo 1 d. ir bus taikoma asmenims, stojantiems į aukštąsias mokyklas nuo 2018 m. Priimtais teisės akto pakeitimais taip pat nustatyta, kad valstybinių aukštųjų mokyklų studijų programos turės būti akredituojamos atsižvelgiant į valstybės ūkinės, socialinės ir kultūrinės plėtros poreikius. Pataisomis nuspręsta viešai skelbti informaciją apie visus galutinius priėmimo į aukštąsias mokyklas rezultatus.

Gyventojai galės iki 2 proc. pajamų mokesčio skirti menininkams. Seimas priėmė Labdaros ir paramos ir Gyventojų pajamų mokesčio įstatymų pataisas, kuriomis nutarta nuo 2017 m. sausio 1 d. sudaryti galimybę nuolatiniams gyventojams skirti iki 2 proc. pajamų mokesčio meno kūrėjo statusą turintiems fiziniams asmenims. Priimtais pakeitimais nuspręsta įtvirtinti, kad fiziniai asmenys, turintys meno kūrėjo statusą, galės būti paramos gavėjais. Jiems teikiama parama galės būti piniginės lėšos, sudarančios pajamų mokesčio dalį iki 2 proc. gyventojo pajamų mokesčio, mokėtino pagal metinę pajamų mokesčio deklaraciją, sumos. Fiziniai asmenys, kurie turės teisę gauti paramą, privalės atskirai tvarkyti gaunamos paramos apskaitą ir pateikti Valstybinei mokesčių inspekcijai metinę ataskaitą apie gautą paramą ir jos panaudojimą. Pagal priimtas Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo pataisas, paramos būdu gautos lėšos bus laikomos neapmokestinamomis pajamomis. Toks teisinis reglamentavimas skatins gyventojų tiesioginę paramą kultūrai ir mažins menininkų priklausomybę nuo valstybės biudžeto finansavimo.

Seimas įteisino privalomą priešmokyklinį ugdymą. „Ilgalaikių tyrimų duomenys rodo, kad kokybiškas ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas daro teigiamą poveikį visų vaikų, ypač augančių socialinės rizikos ir socialinės atskirties sąlygomis, tolesnei socialinei emocinei raidai, padeda mažinti skurdą. Ankstyvoji vaiko patirtis lemia, kaip jam seksis mokytis toliau“, – projekto pristatymo metu sakė švietimo ir mokslo ministrė Audronė Pitrėnienė. Įstatyme nustatyta, kad tėvai (globėjai, rūpintojai) turi teisę 5 metų sulaukusį vaiką, jeigu jis yra pakankamai subrendęs, leisti mokytis pagal priešmokyklinio ugdymo programą, o 6 metų sulaukusį vaiką, jei jis yra pakankamai subrendęs, leisti mokytis pagal pradinio ugdymo programą. Pataisos įsigalios 2016 m. rugsėjo 1 d.

■

ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTERIJOS PRANEŠIMAS

ES mokslo politikai ir skaitmeninio verslo lyderiai aptarė mokslo ir inovacijų plėtros klausimus

Švietimo ir mokslo viceministrė Svetlana Kauzonienė sausio 26–27 d. dalyvavo Amsterdame vykusiame neformaliame ES Konkurencingumo tarybos posėdyje. ES šalių narių mokslo politikos formuotojai drauge su skaitmeninio verslo lyderiais aptarė mokslinių tyrimų ir inovacijų plėtros klausimus. Į ES mokslo politikos formuotojų susitikimą pasidalinti inovacijų įžvalgomis buvo pakviestas ir Lietuvos atstovas – „Nextury Ventures“ vadovas Ilja Laursas. ES šalių narių mokslo politikos formuotojai diskutavo apie investicijų į mokslinius tyrimus ir inovacijas ateities perspektyvas bei reglamentavimo tobulinimą.

■

UNIVERSITETŲ PERTVARKA

Planuojama atkurti Lietuvos universitetą

Švietimo ir mokslo ministerijoje pristatytas KTU ir LSMU susijungimo projektas. Iki 2025 m. patekti tarp 250 geriausiųjų pasaulio universitetų – tokį tikslą sau kelia Kauno technologijos (KTU) ir Lietuvos sveikatos mokslų (LSMU) universitetai, priėmę strateginį sprendimą konsoliduoti abu universitetus, užimančius lyderių pozicijas Lietuvoje technologijos, sveikatos ir socialinių mokslų srityse. Atliepdami į keliamus ilgalaikės Lietuvos strategijos prioritetus ir įvardintas pokyčių iniciatyvas, KTU ir LSMU ryžosi sutelkti turimas kompetencijas ir intelektinį potencialą biomedicinos bei technologijos mokslų srityse, siekdami sukurti pasaulinio lygio studijų ir aukštojo mokslo instituciją bei prisidėti prie modernios, veržlios, atviros pasauliui ir puoselėjančios nacionalinį tapatumą Lietuvos kūrimo.

Naujasis universitetas, atkurtu istoriniu Lietuvos universiteto pavadinimu, užtikrintų patrauklumą aukščiausio lygio mokslininkams, tyrėjams ir gabiausiems regiono studentams bei padėtų realizuoti šalies inovacijų potencialą. Stebint pasaulines tendencijas, mūsų valstybė turėtų regione lyderio pozicijas užimantį bendrojo profilio (angl. *comprehensive*) universitetą. Susijungiant siekiama skatinti tarpdisciplinišką, plėtoti akademines kompetencijas ir gerinti darbo sąlygas, modernizuoti studijų procesą, prisidėti tobulinant integruoto ūkio ir administracijos valdymą.

Besirengiančių susijungti universitetų rektoriai – prof. Remigijus Žaliūnas (kairėje) ir prof. Petras Baršauskas. KTU fotoarchyvo nuotrauka

Išsamus universitetų konsolidavimo projektas buvo pristatytas 2016 m. sausio 22 d. LR švietimo ir mokslo ministerijoje. Numatoma, kad KTU ir LSMU susijungimas užtruktų apie 3–4 metus po tokio sprendimo patvirtinimo. Pirmieji studentai į naująjį universitetą būtų priimti 2020 m. rugsėjo 1 d. KTU ir LSMU vadovai pabrėžia, kad universitetai savo namų darbus jau atliko, tačiau, siekiant sklandžiai sujungti universitetus, būtinas aukščiausios valstybės valdžios palaikymas ir parama.

„Susijungimo keliu jau ne pirmą dešimtmetį eina visa Europa. Lietuvoje milijonui gyventojų tenka 14,5 aukštojo mokslo institucijų, kai Europos Sąjungos šalių vidurkis – 4,6. Ši statistika vienareikšmiškai sako, kad aukštojo mokslo tinklo optimizavimas mūsų šalyje – būtinas, tačiau daug metų nepradedamas vykdyti procesas. Tikimės, kad atsiras politinė valia ir procesas pagaliau pajudės“, – sakė KTU rektorius Petras Baršauskas.

„Kiekvienas iš besijungiančių universitetų ir šiandien yra vienas iš lyderių savo srityje, tačiau, sujungę savo mokslo ir studijų potencialą, mes tapsime viena stipriausių aukštųjų mokyklų Baltijos regione. Kad šis sudėtingas ir ilgas procesas vyktų sklandžiai, valstybė turi investuoti į savo ateitį, į pažangą“, – teigė LSMU rektorius prof. Remigijus Žaliūnas.

Abiejų universitetų vadovai pabrėžė, kad pastaraisiais metais KTU ir LSMU yra glaudžiai bendradarbiaujantys partneriai. Abu universitetai prisidėjo prie mokslo ir verslo slėnių „Santaka“ ir „Nemunas“ įsteigimo. 2013 m. jie inicijavo bendrų mokslinių tyrimų programą sveikatos technologijos ir biotechnologijos tema, finansuojamą iš vidinių institucijų lėšų. Kartu su Lietuvos energetikos institutu 2014 m. įkūrė Nacionalinį inovacijų ir verslo centrą, vienijantį slėnių „Santaka“ ir „Nemunas“ veiklą. Šiuo metu KTU, LSMU ir Vilniaus universitetas su užsienio partneriais dirba prie itin svarbaus nacionaliniu mastu sveiko senėjimo mokslo ir technologijų ekscelencijos centro „HEALTH-TECH“ steigimo projekto, finansuojamo Europos Komisijos lėšomis. Universitetai bendradarbiauja, kurdami bendras studijų programas: 2015 m. rugsėjį studentai jau pradėjo studijuoti pirmojoje bendroje KTU ir LSMU studijų programoje „Sveikatos informatika“. Parengta nauja „Medicininės chemijos” programa. *Parengta pagal Kauno technologijos universiteto Viešosios komunikacijos skyriaus pranešimą*

■

ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTERIJOS PRANEŠIMAS

Kuriamo klasterio planuose – bendros studijų programos ir lietuviškasis „Erasmus“

Pirmaisiais tarp Vytauto Didžiojo, Klaipėdos, Lietuvos edukologijos ir Šiaulių universitetų pasirašyto memorandumo rezultatais studentai ir mokslininkai galės pasinaudoti jau ateinančiais (2016–2017) mokslo metais. Tai: jungtinės studijų programos, kuriamos ir su užsienio universitetais, galimybė dalį studijų vykdyti kitoje klasterio aukštojoje mokykloje, mokslinės leidybos konsolidavimas ir bendras klasterio mokslo fondas. Pirmieji konkretūs sprendimai palies net 20 studijų programų. Tokius planus klasterio dalyviai susitikime pristatė švietimo ir mokslo ministrei Audronei Pitrėnienei.

„Universitetų konsolidacijos procesai vyksta įvairiose valstybėse. Toks aukštųjų mokyklų tinklas, koks yra dabar Lietuvoje, ateityje negalės išsilaikyti dėl mažėjančio studentų skaičiaus, todėl tam tikrų sprendimų turi imtis pačios aukštosios mokyklos. Džiugu, kad kai kurios jų tai ir daro. Būtina didinti studijų ir mokslo kokybę bei racionaliau panaudoti infrastruktūros išteklius“, – sakė švietimo ir mokslo ministrė. Klasterio dalyviai teigė sutarę nedidinti bendro studijų programų skaičiaus, o artimas studijų programas unifikuoti ir vykdyti, sutelkus geriausius išteklius. Vytauto Didžiojo universiteto rektorius prof. Juozas Augutis pabrėžė, kad planuojama kartu vykdyti studijų programas šiose studijų kryptyse: sociologija, ekonomika ir finansai, edukologija, filosofija, istorija, matematika, aplinkotyra, religijos pedagogika ir kt. Priėmimas bus vykdomas konkrečiose klasterio institucijose, tačiau po pirmųjų ar antrųjų studijų metų studijos bus užbaigiamos pagal klasterio narių susitarimą aukščiausios kompetencijos centru pripažintoje aukštojoje mokykloje.

Studentams bus sudarytos sąlygos vienerius ar dvejus metus studijuoti kitoje klasterio aukštojoje mokykloje ir įgyti du diplomus. „Šiuo metu vyksta diskusijos dėl tokiu principu vykdomų studijų programų galimybių socialinės politikos, istorijos, lietuvių filologijos, anglų filologijos ir kitų užsienio kalbų studijų kryptyse“, – pažymėjo VDU rektorius. Svarstoma galimybė kurti ir jungtines studijų programas su kitais Lietuvos bei užsienio universitetais. Konsoliduojant klasterio universitetų pajėgas, ketinama rengti naujas jungtines studijų programas, kurios būtų vykdomos anglų kalba ir į kurias būtų galima pritraukti ir studentų iš užsienio. Be to, siekiant toliau kelti studijų kokybę, bus sutelkiama pati geriausia ne tik šalies, bet ir užsienio profesūra.

Nuo 2016 m. pradės veikti ir lietuviškoji „Erasmus“ programa, pagal kurią ne tik studentai, bet ir universitetų dėstytojai bei neakademinis personalas turės galimybę tobulintis partnerių institucijose. „Gerinama prieiga prie mokslo duomenų bazių ir tyrimų šaltinių, pradedamas organizuoti aktyvesnis bendravimas tarp leidyklų ir bibliotekų. Planuojame sujungti savo tematika labai panašius mokslo žurnalus, taip padidindami jų svorį ir kokybę, bei įkurti bendrą klasterio mokslo fondą, kuris klasterio universitetų tyrėjus paskatins vykdyti bendrus mokslinius tyrimus ir plėtoti tarpdalykinius tyrimus“, – paaiškino prof. J. Augutis.

Viena iš klasterio bendradarbiavimo moksle sričių yra dalijimasis patirtimi, tobulinant jau esamas doktorantūros studijas arba steigiant naujas, keliant šios studijų pakopos kokybę, suteikiant klasterio mokslininkams galimybių veikti kitų klasterio universitetų doktorantūrose. Visi keturi partneriai sėkmingai vykdo humanitarinių ir socialinių mokslų doktorantūros studijas. Ketinama stiprinti ir laisvųjų menų studijas, kurios akcentuoja visapusišką asmenybės lavinimą ir tobulėjimą skirtingose srityse. VDU rektoriaus įsitikinimu, kultūros, gamtos, menų, kalbų mokymasis padės geriau įsitvirtinti darbo rinkoje ir įgyti skirtingų kompetencijų, suteikiančių pranašumą. „Visapusiškas, tarpdisciplininis išsilavinimas šiandien kaip niekada aktualus“, – pabrėžė VDU rektorius. Jo teigimu, bus siekiama oficialiai Lietuvoje įteisinti laisvųjų menų studijų sistemą. *Parengta pagal Švietimo ir mokslo ministerijos 2016 m. sausio 14 d. pranešimą*

■

RESTAURUOTAS VILNIAUS UNIVERSITETO ĮKŪRĖJO S. BATORO SARKOFAGAS

Lenkijoje, Krokuvoje, restauruotas Vilniaus universiteto įkūrėjo, Abiejų Tautų Respublikos vadovo vengro Stepono Batoro sarkofagas. Karaliaus S. Batoro sarkofagas Krokuvoje buvo atnaujintas po devynių mėnesių restauracijos. Nuo sarkofago nuimtos apnašos ir pakeista pagrindinė metalo konstrukcija. Po atnaujinimo išryškėjo anksčiau apnašų sluoksniu padengtos detalės, tarp jų – ir paties S. Batoro portretas. Restauratoriai teigia neslepiantys susižavėjimo talentingais menininkais, kurie kūrė šį šedevrą.

S. Batoro sarkofagas buvo pagamintas dar 1588 metais. Iki vasario vidurio Vavelio katedros lankytojai turi unikalią galimybę Vazų koplyčioje išvysti visą S. Batoro sarkofagą. Vėliau bus matoma tik viršutinė dalis. 1579 m. balandžio 1 d. karalius S. Batoras išdavė Vilniaus jėzuitų akademijos atidarymo privilegijų raštą. Šis raštas – tai ir vienos iš seniausių Vidurio Europos aukštųjų mokyklų – Vilniaus universiteto – pradžia. *www.alkas.lt, 2016 01 20.*

■

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETE

Studentams – „Intermedix Lietuva“ stipendijos

Kauno technologijos universiteto „Santakos“ slėnyje esančioje „Intermedix Lietuva“ kūrybiškumo laboratorijoje 1 tūkst. eurų vertės skatinamosios stipendijos sausio 12 d. įteiktos penkiems informatikos fakulteto studentams. Pasak „Intermedix Lietuva“ direktoriaus Luko Jankausko, investavimas į Lietuvos aukštąjį mokslą – vienas bendrovės prioritetų. „Tikime, kad baigę studijas jie savo žiniomis šias investicijas grąžins dirbdami savo šaliai. Galbūt jie taip pat turės savo verslą ir ši stipendija juos paskatins taip pat pasielgti ateityje.“ L. Jankausko vadovaujama bendrovė pernai į KTU investavo 100 tūkst. eurų – čia duris atvėrė Kūrybiškumo laboratorija.

„Intermedix Lietuva“ direktorius Lukas Jankauskas teikia stipendiją studentei Dainai Ardzevičiūtei. KTU fotoarchyvo nuotr.

KTU studentai – „Intermedix Lietuva“ stipendijų laureatai

„Intermedix Lietuva“ direktorius Lukas Jankauskas (kairėje) ir Informatikos fakulteto dekanas Eduardas Bareiša

KTU IF dekano Eduardo Bareišos teigimu, ši stipendija – tai ne tik motyvacija mokytis, bet ir galimybė studentams būti pastebėtiems ir užmegzti pirmuosius ryšius su galimais darbdaviais ateityje, o gal net ir gauti darbo pasiūlymą. „Tikiuosi, kad stipendijas gavę informatikos studentai svariai prisidės prie mūsų visų geresnės ateities. Jie gali būti pavyzdys viso universiteto bendruomenei“, – sakė dekanas.

Penki apdovanoti studentai ne tik išsiskiria aukščiausiais balais tarp kurso draugų, bet randa laiko ir kitai veiklai. 10 balų vidurkį turinti Daina Ardzevičiūtė informatika susidomėjo dar mokykloje. Jai tai buvo sritis, kėlusi didžiausius išbandymus. Studijuodama ji mokė jaunesnius kolegas programuoti, įstojo į tarptautinę studentų organizaciją „BEST Kaunas“, kurioje buvo atsakinga už renginių studentams bei moksleiviams organizavimą. Iš Pakruojo rajono atvykęs ir dešimtukais besimokantis Lukas Gerbenis dalyvauja fakulteto studentų sąjungos atstovybės veikloje, įvairiuose informacinių technologijų kompetencijos kėlimo konkursuose, prisideda prie universiteto studijų modulių tobulinimo.

Magistrantas Karolis Ryselis labiausiai domisi virtualia tikrove ir jos pritaikymo galimybėmis tiek kasdienėje veikloje, tiek versle ir už tai yra pelnęs ne vieną apdovanojimą. Vaikinas rašo mokslinius straipsnius, išbando savo sukurtą virtualų jogos trenerį „Yogamin“. Šarūnas Šereika spėja ne tik mokytis, bet ir dirbti KTU Realaus laiko sistemų centre. Čia jis kuria realaus laiko technologijomis paremtus produktus, skirtus verslui, remdamasis giliomis ne tik informacinių technologijų, bet ir finansų, biomedicinos, chemijos bei teisės žiniomis. Simonas Baltulionis yra ne vieno programavimo konkurso nugalėtojas ir finalininkas. Vaikinas sakė, kad dalį šios stipendijos atiduos tiems, kuriem šiandien reikia pagalbos – vaikų arba senelių namams. Jo teigimu, svarbu ne tik imti, bet ir duoti.

Inovatyvaus verslo principais veikianti bendrovė „Intermedix Lietuva“, teikianti sveikatos apsaugos sistemai paslaugas, tokias kaip pajamų ciklo valdymas, ir technologinius sprendimus gelbėjimo operacijoms stichinių nelaimių atveju visame pasaulyje, nuolat investuoja į šalies aukštąjį mokslą. Kaune neseniai antrąjį biurą atidariusi bendrovė šiuo metu turi apie 600 darbuotojų ir vien šiais metais planuoja savo komandą padidinti iki 750 žmonių. *Parengta pagal Kauno technologijos universiteto Rinkodaros ir komunikacijos departamento Viešosios komunikacijos skyriaus pranešimą*

■

VILNIAUS UNIVERSITETE

Vėžio tyrimuose panaudotas „medaus korio“ metodas

Vilniaus universiteto tyrėjai su kolegomis iš Kanų ir Notingamo universitetų, pasinaudodami naujomis skaitmeninės patologijos technologijomis, sukūrė unikalias vėžio audinio netolygumo vertinimo metodologijas. Naujų žymenų pritaikymas ankstyvai ligų diagnostikai ir tikslinio gydymo parinkimui yra pagrindinis iššūkis žmogaus patologijos tyrimuose. Metodologijos yra paremtos inovatyviomis loginėmis ir matematinėmis procedūromis bei įrankiais – sisteminga naviko audinio skaitmeninės vaizdo analizės rezultatų atranka ir automatizuotu naujos informacijos generavimu. Tam mokslininkai pasitelkė šešiakampės gardelės (medaus korio) principą. Jis leidžia apskaičiuoti erdvinės entropijos, bimodališkumo ir kitus rodiklius, automatiškai ir standartizuotai nustatyti „karštus“ taškus, įvertinti jų dydį ir „temperatūrą“, aptikti ir eliminuoti vaizdo analizės nukrypimus, atskleisti ir kiekybiškai įvertinti integruotus biožymenis.

„Sukurtos metodologijos ir analizės įrankiai yra universalūs. Jie gali būti pritaikomi biožymenims įvairiuose audiniuose vertinti, integruojami su įvairiais mikroskopinio vaizdo analizės įrankiais. Sukaupėme neįkainojamą mikroskopinio vaizdo analitikos patirtį. Matome plačias plėtros ir taikymo perspektyvas“, – teigė Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto Patologijos, teismo medicinos ir farmakologijos katedros profesorius, šio projekto vadovas Arvydas Laurinavičius. Pasak jo, matematinę medaus korio konstrukciją įkvėpė gamta, tačiau šis modelis sėkmingai taikomas geografijos, ekologijos ir kituose moksluose, pažengusiuose erdvinio modeliavimo srityje.

Prof. Arvydas Laurinavičius. B. Katausko nuotr.

„Mums kilo mintis šį principą panaudoti mikroskopiniams vėžio vaizdams. Dėl didelio žymenų išraiškos kintamumo ir įvairiapusiškumo įvertinti juos paprastu mikroskopu sudėtinga“, – aiškino prof. A. Laurinavičius. Dabartinis technologinis iššūkis – sukurti ir išbandyti objektyvias biologinių audinių tyrimų strategijas ir greitus bei patikimus automatinius įrankius, kurie galėtų būti naudojami kasdienėje klinikinėje praktikoje, audinių diagnostikoje ir personalizuotame gydyme.

Vėžio audinio heterogeniškumo ir integruotų biožymenų nustatymo problemą sprendė tarptautinė tyrėjų komanda, vadovaujama VU prof. Arvydo Laurinavičiaus. Vilniaus, Kanų ir Notingamo universitetų tyrėjai Indra Baltrušaitytė, Justinas Besusparis, Ian Ellis, Yasir Iqbal, Paulette Herlin, Aida Laurinavičienė, Raimundas Meškauskas, Benoit Plancoulaine ir kiti įgyvendino ES Socialinio fondo projektą „Išsamus biožymenų raiškos intranavikinio heterogeniškumo įvertinimas skaitmeninės imunohistochemijos vaizdo analizės būdu“. Projekto metu atlikti analitinio ir klinikinio validavimo eksperimentai, kurie leido nustatyti naujus nepriklausomus prognostinius krūties vėžio parametrus. *Parengta pagal VU Informacijos ir ryšių su visuomene skyriaus pranešimą*

■

APDOVANOJIMAS – MOKSLININKUI

Apdovanojimo akimirka

Sausio 12 d. Vilniaus įgulos karininkų ramovėje įvykusiame renginyje krašto apsaugos ministras dr. Juozas Olekas apdovanojo Lietuvos sveikatos mokslų universiteto VSF Socialinių mokslų katedros docentą dr. Raimundą Kaminską Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos medaliu civiliams „Už nuopelnus“.

■

Apie kitų kalbų asmenvardžių rašymą dokumentuose: Latvijos patirtis ir Lietuvos pozicijos formavimas

Doc. dr. Regina Kvašytė

Konferencijos dalyviai. J. Jasaičio nuotr.

Sausio 15 d. Seime įvyko konferencija „Valstybinės kalbos politika ir asmenvardžių rašyba valstybės dokumentuose“, kurią organizavo Seimo narys Povilas Urbšys, o inicijavo Lietuvos ir Latvijos forumo asociacija. Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto pirmininkas Raimundas Paliukas pabrėžė, kad piliečių iniciatyvinės grupės „Talka“ pateiktas įstatymo projektas yra jau šeštas, kurį svarsto Seimas. Todėl komitetui šis klausimas – ir garbė, ir atsakomybė. Lietuvos ir Latvijos forumo asociacijos pirmininkas prof. Alvydas Butkus pabrėžė, kad būtų kuo mažiau skirtumų tarp visų trijų Baltijos valstybių vykdomos kalbos politikos. Susitikimo tikslas – išsiaiškinti, kaip Latvijoje sprendžiama kitų kalbų asmenvardžių rašymo dokumentuose problema, ir išryškinti Lietuvos poziciją.

Pranešimus skaitė kolegos iš Latvijos – prof. Ina Druvietė (*Ina Druviete*) ir prof. Maris Baltinis (*Māris Baltiņš*). I. Druvietė yra Latvijos universiteto prorektorė, buvusi Latvijos Seimo (*Saeimos*) deputatė, vadovavusi analogiškam komitetui, švietimo ir mokslo ministrė. Viena pagrindinių kalbininkės mokslinių tyrimų sričių yra kalbos politika. Prof. M. Baltinis yra Valstybinio kalbos centro direktorius, anksčiau – Vertimo ir terminologijos centro vadovas, vadovaujantis teisininkų lingvistų magistro studijų programai Rygos teisės aukštojoje mokykloje, taip pat nemažai dėmesio skyręs kalbos politikos sričiai.

Konferencijos dalyviai buvo supažindinti su piliečių iniciatyva „Talka“. Pasak prof. Eugenijaus Jovaišos, ši nepolitinė iniciatyva surinko daugiau kaip 70 tūkst. parašų už tai, kad dokumentuose kitų kalbų asmenvardžiai būtų rašomi tik valstybine kalba. Su originalo kalbos ženklais jie gali būti rašomi kitame dokumento puslapyje lotyniško raidyno raidėmis. Tai yra labiau moralinė nei teisinė problema, nes visi įrašai pase turi vienodą juridinę galią. Lietuvių kalba, kaip apibrėžta Konstitucijoje, yra valstybinė ir vienintelė, kuria Lietuvoje susišneka visos tautos. Siekiant piliečių vienybės, reikia ieškoti sutarimo, todėl vertėtų pasinaudot Latvijos patirtimi.

Prof. I. Druvietė aptarė Latvijos valstybinės kalbos politiką ir kitų kalbų tikrinių daiktavardžių adaptavimo klausimą. Kalbos politikoje būtina atsižvelgti tiek į teisinį, tiek į politinį ir lingvistinį aspektus. Teisės aktuose įtvirtinta kalbos ypatumus atitinkanti tradicija transkribuoti kitų kalbų tikrinius daiktavardžius pagal tarimą ir pridėti prie jų kaitomąją galūnę. Taip užtikrinama piliečių teisė vartoti valstybinę kalbą visoje valstybės teritorijoje. Valstybinės kalbos įstatyme reglamentuota, kad: 1) asmenvardžiai adaptuojami pagal latvių kalbos tradicijas ir rašomi pagal galiojančias bendrinės kalbos normas; 2) asmens pase arba gimimo liudijime papildomai prie asmens vardo ir pavardės, adaptuotų pagal galiojančias latvių kalbos normas, nurodoma šio asmens šeimos pavardės istorinė forma arba kitos kalbos asmenvardžio originali forma, transliteruota lotyniškais rašmenimis, jei asmuo arba nepilnamečio asmens tėvai to pageidauja ir gali tai patvirtinti dokumentais; 3) vardų ir pavardžių rašybą ir identifikavimą, taip pat kitų kalbų asmenvardžių rašybą ir vartoseną latvių kalba reglamentuoja Ministrų kabineto nutarimai.

Tokia praktika atitinka kalbos sistemą. Latvių ir lietuvių kalbos yra fleksinės, kuriose daiktavardžius galima susieti sakinyje tik pritaikius kaitomą galūnę. Be to, skiriasi vyrų ir moterų pavardžių formos – kaitomos pavardžių galūnės parodo pavardės savininko lytį. Tai lemia nuo XVI–XVII a. susiformavusi tradicija.

Originalo kalbos rašybą būtų įmanoma taikyti tik toms kalbos, kurios naudoja lotyniškus rašmenis, o pasaulyje yra mažiausiai 40 rašybos sistemų. Kiltų nemažai klausimų, pavyzdžiui, ar originalo rašybą taikyti tik asmenvardžiams, ar ir vietovardžiams, ar tai daryti visuose tekstuose, ar tik dokumentuose, ką daryti su verstine, pavyzdžiui, grožine, literatūra ir pan. Nereikėtų pamiršti, kad esama tradiciškai rašomų asmenvardžių. Ar reikėtų jų atsisakyti, ar nustatyti tam tikras išimtis, pavyzdžiui: Martynas Liuteris (latv. *Mārtiņš Luters*), Henrikas XVI (latv. *Indriķis XVI*), Vilnius (latv. *Viļņa*), *Švedija* (latv. *Zviedrija*), Vokietija (latv. Vācija) ir kt.? Ar reikia pereiti prie *„Martin Luther“ ir „Sverige“?* Ar bus Džonas Kenedis (latv. *Džons Kenedijs*), bet *George Bush*? Latvių abėcėlėje nėra rašmenų w, y, x, ö ir kt. Ar reikėtų įsivesti neribotą skaičių naujų grafemų, jei norime būti tikslūs, atkurdami ir diakritinius ženklus?

Pagrindinės I. Druvietės pranešimo išvados: 1) valstybinės kalbos politika yra kompleksinė sistema, kurioje reikšmingas kiekvienas elementas; 2) Latvijoje galioja stabili tikrinių daiktavardžių adaptavimo tradiciją, kurios keitimas gali turėti neigiamos įtakos valstybinės kalbos statusui; 3) atsisakius tradicinės praktikos, gali kilti daug sunkiai išsprendžiamų politinių ir lingvistinių problemų, kurių pasekmės būtų sunkiai prognozuojamos. Atsakydama į klausytojų klausimus, I. Druvietė patvirtino, kad toks būdas, kai greta adaptuotų asmenvardžių skliaustuose pateikiama originalo forma, tinka ir kituose dokumentuose, taip pat rekomenduojamas ir spaudoje. Valstybės pozicijos nėra numatoma keisti.

Prof. M. Baltinis aptarė Europos teisę ir asmenvardžių vartosenos praktiką Latvijoje. Latvijos Ministrų kabineto nutarimas Nr. 134 (2012 02 21) dėl asmens tapatybę patvirtinančių dokumentų reglamentuoja, kad, remiantis dokumentu, kuriame fiksuota originalo forma, į tokį dokumentą gali būti „įtraukiama originali lotyniškais rašmenimis transliteruota asmenvardžio kita kalba forma arba istorinė asmenvardžio ir šeimos pavardės forma“. Tačiau to pageidauja nedidelis procentas gyventojų. Pase tai daroma gretutiniame puslapyje, atitinkama antraštė trimis kalbomis (latvių, anglų, prancūzų) skelbia, kokia informacija jame pateikiama.

Vis dėlto Latvijoje sulaukta ir pretenzijų dėl tikrinių daiktavardžių rašymo dokumentuose. Dažniausiai asmenys, nepatenkinti Latvijos Respublikoje galiojančia asmenvardžių rašymo praktika ir skųsdami šią tvarką įvairiose Latvijos ir Europos teismų instancijose, savo ieškinį grindžia su asmens identifikavimu susijusiais sunkumais ir vadina tai kišimusi į privatų gyvenimą, priverstiniu pavardės keitimu ir pan. Tačiau Europos Tarybos Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos 68 straipsnyje įtvirtinta, kad tautinei mažumai (beje, konferencijoje svarstyta ir apie tai, kad tam tikrais atvejais vietoj šio termino geriau tiktų kalbėti apie tautines bendrijas) priklausančių asmenų pavardes šalys gali rašyti pagal tarimą oficialios kalbos rašmenimis. Kad nebūtų pažeistos jų teisės, Konsultacinis komitetas rekomenduoja asmens vardą ir pavardę greta oficialiosios kalbos įrašyti ir tautinės mažumos kalba.

M. Baltinio pranešimo išvados: 1) valstybinės kalbos politika yra kompleksinė sistema, kurioje reikšmingas kiekvienas elementas; 2) tikrinių daiktavardžių adaptavimo tradicija yra stabili, jos keitimas gali turėti neigiamos įtakos valstybinės kalbos statusui. Jei tokią praktiką kas nors bando įvardinti kaip asmens privačių teisių pažeidimą, privalo atsižvelgti į tai, kas nustatyta valstybinės kalbos įstatyme, kuris turi teisėtą tikslą, būtiną demokratinėje visuomenėje.

Konferencijos dalyviai pranešėjams pateikė daug klausimų ir išdėstė įvairius argumentus: reikėtų duomenų bazių, kuriose būtų galima kaupti asmenvardžius, kad būtų lengviau juos taisyklingai adaptuoti; pasas yra vientisas dokumentas ir visi jo puslapiai turi vienodą teisinę galią; tikrinių asmenvardžių rašymas dokumentuose yra politinio apsisprendimo reikalas. Buvo išsakyta mintis, kad asmenvardžių rašymas tapo siauros grupės asmenų, prisistatančių lenkų teisių gynėjais, politizuota problema, nes kitų tautybių atstovai tokių problemų dėl savo vardų ir pavardžių rašymo nemato. Jungtinėse Amerikos Valstijose, kuriose gyvena keli milijonai lenkų, niekas nereikalauja jų asmenvardžius rašyti, naudojant lenkų abėcėlės raides. Pateiktas ir pasiūlymas pasinaudoti naujosiomis informacinėmis technologijomis, pavyzdžiui, *Unicode* sistema, kuri leistų asmenvardžius rašyti praktiškai bet kurios kalbos rašmenimis.

Konferencijos pabaigoje suformuluota rezoliucija:

1. Valstybės dokumente – pase – pagrindiniame jo puslapyje asmenvardžiai rašomi tik valstybine kalba pagal tarimą su kaitomosiomis galūnėmis.

2. Valstybės dokumente – pase – asmenvardžiai nevalstybine kalba gali būti rašomi „Kitų įrašų“ skyriuje arba kitoje tapatybės kortelės pusėje.

3. Siekiant tolesnės Baltijos šalių tarpusavio integracijos, siūloma vienodinti Lietuvos ir Latvijos edukacinę politiką, artinant ją prie patikrintos tarptautinės praktikos.

Norėtųsi tikėti, kad ši konferencija padės politikams, remiantis latvių patirtimi, apsispręsti ir pagaliau priimti taip ilgai lauktą įstatymą dėl asmenvardžių rašymo asmens dokumentuose. Nuo to, kaip bus išspręstas šis klausimas, priklausys ir jų vartosena kitose srityse. *Autorė yra asociacijos „Baltų centras“ vadovė*

RENGINIO ATGARSIAI

Lietuvos medicinos bibliotekoje buvo eksponuojama dailininkės Janinos Marijos Mačiokaitės-Plėškūnienės tapybos darbų paroda „Prie Baltijos“. Parodos atidaryme grojo dailininkės sūnus – Lietuvos operos ir baleto teatro orkestro solistas Andrius Pleškūnas.
Bibliotekos archyvo nuotrauka

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

KNYGA PIRMAJAM DIREKTORIUI ATMINTI

Romualdas Vytautas RIMŠA

(Pabaiga. Pradžia – 2015 m. Nr. 22)

Knygą sudaro dvi pagrindinės dalys. Pirmojoje – „Vytautas Soblys ir jo pedagoginė, mokslinė veikla“ (p. 13–81) – išanalizuotas instituto direktoriaus gyvenimo, pedagoginės ir mokslinės veiklos kelias. Aptartas ir naujai įvertintas jo mokslinis palikimas, paskelbtas nepriklausomoje Lietuvoje. Renkant medžiagą šiai daliai, nemažų keblumų, pasak doc. dr. J. Dautaro, sudarė gana didelis V. Soblio mokslinių publikacijų skaičius, plati jų sklaida periodikos leidiniuose ir tematikos įvairovė.

Problema išspręsta gana racionaliai. Pedagogo V. Soblio moksliniam palikimui analizuoti ir vertinti knygos sudarytojas pakvietė grupę kompetentingų mokslininkų. Į jų akiratį pateko svarbiausios jo idėjos, atskleistos pedagogikos, psichologijos bei filosofijos publikacijose, skirtose pradinių mokyklų reformos, mokytojų rengimo, instituto kūrimo ir jo darbo organizavimo bei kitoms problemoms. Per keletą mėnesių knygos pirmajai daliai buvo parengti analitiniai ir apžvalginiai straipsniai, kuriuose autoriai gvildeno pasirinktas temas.

Knygoje paskelbti šeši specialiai šiai tematikai skirti straipsniai. LEU rektorius, prof. habil. dr., LMA akademikas Algirdas Gaižutis išsamiai išnagrinėjo Vytauto Soblio pedagoginius užmojus ir nuopelnus to meto Lietuvos pedagogikos, psichologijos ir filosofijos mokslams, LEU prof. habil. dr. Marijona Barkauskaitė aptarė požiūrį į mokytojo, kaip jaunosios kartos ugdytojo asmenybę ir kitas, iki šiol nepraradusias aktualumo, ugdymo problemas, KU prof. habil. dr. Ona Tijūnėlienė paskelbė mokslines įžvalgas tema „Vytautas Soblys – Pedagoginio instituto mokslinio potencialo puoselėtojas“, LEU doc. dr. Violeta Rimkevičienė supažindino su kadaise Lietuvoje V. Soblio aprašytais ir populiarintais Šveicarijos mokslininko Jean Piaget'o psichologiniais tyrinėjimais. Pirmoji knygos dalis baigiama LEU doc. dr. Reginos Rinkauskienės straipsniu, kuriame autorė apžvelgė mokslinių V. Soblio raštų ir publikacijų kalbą bei kitas to meto lietuvių pedagogikos terminijos lingvistines problemas.

Knygos apie V. Soblį priedų kompaktinis diskas

Šioje knygos dalyje LEU ir KU mokslininkai, įvertinę svarbiausius V. Soblio pedagogikos darbus, paskelbė suinteresuotų skaitytojų auditorijai gana išsamius ir vertingus komentarus ir mokslines įžvalgas. Tokios didelės apimties viename leidinyje surinktų jo mokslinio palikimo komentarų iki tol Lietuvoje nėra buvę. Todėl juos galima pagrįstai vertinti kaip rimtą V. Soblio mokslinio palikimo įvadinę studiją, nes dar liko nemažai jo publikacijų, nepatekusių į knygą. Metas pagalvoti ir apie sistemingą V. Soblio bei kitų žymių Lietuvos pedagogų mokslinių darbų rinkinių ar net raštų leidybą. Tai padėtų susisteminti Lietuvių pedagogikos istorijos paveldą ir šios krypties mokslinės literatūros skaitytojams greičiau sugrąžintų skolą, atsiradusią sovietiniu laikotarpiu.

Antroji knygos dalis „Vytauto Soblio kūrybinis palikimas“ yra didžiausia (p. 83–204). Ją sudaro autentiški kūriniai: mokslo straipsniai, pranešimai, paskaitų konspektai, interviu, kalbų tekstai ir kt. Visi jie glaudžiai susiję su mokslininko profesine, administracine ir pedagogine veikla, šalies ir užsienio mokyklų patirtimi, mokytojų rengimo ir jaunosios kartos ugdymo klausimais. Nepriklausomos Lietuvos periodiniuose leidiniuose „Mokykla ir gyvenimas“, „Tautos mokykla“, „Švietimo darbas“, „Vairas“, „Fiziškas auklėjimas“ ir kituose išspausdinti V. Soblio straipsniai čia sudaro kelias temines grupes: 1) pradžios mokyklų mokytojų rengimas (5 publikacijos); 2) ugdymo problemos (analogiškai 4); 3) užsienio šalių pedagoginė mintis (5) ir 4) psichologinių tyrinėjimų problematika (1). Iš viso į knygą atrinkta penkiolika, nors bibliotekose ir archyvuose neskelbtų šaltinių, rengdamas leidinį, doc. dr. J. Dautaras jų rado daug daugiau.

Pedagogą V. Soblį domino daugelis temų. Vis dėlto daugiausia dėmesio jis skyrė pradžios mokyklų mokytojų rengimo vadybos ir teorijos bei užsienio šalių pedagogikos teorijos, metodikos ir mokyklų bei mokymo darbo patirties sklaidos problemoms. Ne ką mažiau rašė ir to meto jaunimo ugdymo klausimais. Kartais jo akiratyje atsidurdavo ir pedagogikos psichologija, nors šiai tematikai skirtų straipsnių nėra daug. Tačiau psichologijos ir ugdymo problemas V. Soblys dažnai prisimena publikacijose, skirtose Instituto organizavimo ir veiklos, studijų programoms, mokytojų pasirengimo darbui ir kitiems reikalams aptarti.

Didelė jo kūrybinio palikimo dalis yra glaudžiai susijusi su užsienio šalių mokyklų reformomis, švietimo sistemų organizavimu ir veikla, mokinių asmenybės pažinimu ir mokymo metodikomis bei problemomis. Jis itin gerai suvokė pedagogikos, psichologijos ir sociologijos žinių svarbą, rengiant aukštos kvalifikacijos mokytojus. Rašė ir lietuvių kalbotyros, užsienio kalbų mokymo, pedagogikos terminijos tvarkymo, tyrimo ir norminimo bei kitais klausimais.

V. Soblio kūrybinis palikimas ir kai kurios iškeltos idėjos neprarado aktualumo ir iki šių dienų. Didžioji palikimo dalis surinkta, susisteminta ir kartu su komentarais pirmą kartą, kaip jau minėta, paskelbta knygoje. Tai – svarbus ir labai reikalingas autorių darbas, skirtas nacionalinės pedagogikos raidai ir tautinės mokyklos koncepcijos kūrimo istorijai. Pagirtina, kad siekiant išlaikyti knygoje skelbiamos medžiagos autentiškumą ir kalbos istoriškumą, V. Soblio straipsnių kalba ir stilius, rengiant spaudai, nebuvo taisyti.

Knygoje išspausdintus V. Soblio raštus papildo autentiški dokumentai ir kiti priedai, įrašyti kompaktinėje plokštelėje (CD). Čia skaitytojai ras ir keletą mokslininko publikacijų, tiesiogiai susijusių su jo biografija, pedagogine ir moksline veikla. Tai – įvairiomis progomis pasakytos kalbos, pranešimai, interviu, paskaitų santraukos, teminis nuotraukų rinkinys ir kt. Pagirtina, kad knygos sudarytojas doc. dr. J. Dautaras deramai pasirūpino ir jos informacinėmis priemonėmis. Jis parengė ir įdėjo kelias rodykles: bibliografinę „Vytauto Soblio darbai (1925–1964 m.)“, anotuotą „Literatūra apie Vytautą Soblį (1935–2015 m.)“, chronologinę „Svarbiausios gyvenimo datos“, taip pat „Autorių“, „Santrumpų“ ir „Asmenvardžių“. Jos labai pravers žingeidiems skaitytojams. Knygoje yra ir angliška santrumpa.

Pagaliau, po kelių okupacijų ir politinių suvaržymų, Respublikos pedagoginio instituto įkūrėjo ir vadovo, pedagogikos teoretiko ir praktiko Vytauto Soblio darbai buvo per keletą metų surinkti į jam skirtą knygą, naujai moksliškai įvertinti ir sugrąžinti į mokslinę apyvartą. Be to, doc. dr. J. Dautaro knyga iki šiol nenagrinėtais praeities faktais papildo LEU istorinę raidą. Ši knyga turėtų paskatinti prisiminti ir panašiais leidiniais pagerbti buvusius garbius kitų Lietuvos aukštųjų mokyklų organizatorius, vadovus ir dėstytojus.

Reikia džiaugtis, kad 1990 m. atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę, rengiant ir vykdant šalyje švietimo reformą, buvo praskleista ideologinė draudimų uždanga ir pradėta laisvai gilintis į nepriklausomos Lietuvos bei užsienio pedagoginės minties raidą ir sklaidą. Vytauto Soblio mokslinis ir publicistinis profesinis palikimas net prabėgus keliems dešimtmečiams, išlieka aktualus ir sudaro neatsiejamą nepriklausomos Lietuvos laikotarpio pedagogikos istorijos dalį. Dr. Jono Dautaro sudarytas ir parengtas spaudai leidinys pradžiugins ne vieną skaitytoją. Manau, jis bus naudingas ir įdomus pedagogikos istorikams, akademiniam jaunimui ir visiems, besidomintiems Lietuvos švietimo ar pedagogikos raida. ■

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETE

Dr. ANDRIUS PUKSAS: šiemet skinsime ir ankstesnių metų derlių

Mykolo Romerio universiteto Mokslo ir inovacijų paramos centro Socialinių inovacijų doktorantūros mokyklos laukia nelengvi metai. 2016 m. ši mokykla ketina ir plėstis, ir skinti ankstesnių metų derlių. Apie laukiančius metų pradžios išbandymus ir džiaugsmus papasakojo mokyklos vadovas dr. Andrius Puksas.

– Kaip vertinate pasibaigusius 2015 m.?

– Tai buvo pokyčių ir kryptingo planavimo metai. Todėl visus metus galima vertinti teigiamai. Nors doktorantūros studijas sėkmingai vykdėme ne vieną dešimtmetį, tačiau praėjusiais metais universitete pradėjo veikti doktorantūros mokykla. Išaugo ne tik doktorantūros studijoms ir podoktorantūrai keliami reikalavimai, bet ir mūsų pačių lūkesčiai.

– Ko tikimasi iš 2016-ųjų?

– Šiuo metu daugiausia dėmesio skiriame doktorantūros studijų tarptautiškumui stiprinti. Šie metai žada lūžį ir podoktorantūros procesuose. Turime teisę vykdyti šešių mokslo krypčių doktorantūros studijas: teisės, vadybos, ekonomikos, psichologijos, edukologijos ir filologijos. Tačiau MRU turimas akademinis potencialas leidžia augti. Naujas galimybes atveria ir sustiprėję santykiai su tarptautiniais ir nacionaliniais partneriais.

Dr. Andrius Puksas

– Prasidėję metai atneša rūpesčių?

– Anaiptol. Šiemet skinsime ir ankstesnių metų derlių. Kol kas Mykolo Romerio universitete vykdavo teisės, vadybos ir psichologijos mokslo krypčių disertacijų gynimai. Eksternu apginta ir viena ekonomikos mokslo krypties disertacija. Netrukus pirmąsias disertacijas gins edukologijos ir filologijos doktorantai. Vien sausio mėnesį vyko net penki disertacijų gynimai. ■

ŠVIETIMO ISTORIJOS PUSLAPIAI

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Pirmoji lietuvių VYTAUTO DIDŽIOJO GIMNAZIJA įžengė į antrąjį šimtmetį

Prof. dr. Libertas KLIMKA

(Tęsinys. Pradžia – Nr. 1)

Pradedant gimnazijos veiklą, labai stokota vadovėlių gimtąja kalba. Gimnazija turėjo tik lietuvių kalbos ir tikybos lietuviškų vadovėlių, o kitų dalykų teko mokytis iš rusiškų. Tiesiog neįtikėtina, tačiau po dešimties veiklos metų pavyko beveik visiškai apsirūpinti mokomąja literatūra. Daugiausia tai padaryta gimnazijos mokytojų pastangomis. Tai ir vertimai, pasirinkus vertingus užsienio mokyklų naudojamus vadovėlius, ir originalūs veikalai. Kunigas J. Skruodis parašė etikos, tikybos ir religijos mokymo metodikos, kunigas K. Čibiras – dogmatikos ir liturgikos vadovėlius.

Vytauto Didžiojo gimnazijos ir Mokytojų seminarijos moksleiviai su mokytojais išvykoje Verkių apylinkėse 1925 m.

Memorialinė lenta pirmosios lietuvių gimnazijos steigėjams: Povilui Gaidelioniui, Jonui Basanavičiui, Mykolui Biržiškai, atidengta, minint gimnazijos šimtmetį

Daug nuveikta, apsirūpinant matematikos vadovėliais: A. Smetona parengė trumpą aritmetikos vadovėlį, M. Bagdonas – dviejų dalių elementariosios algebros vadovėlį ir uždavinyną, M. Šikšnys – keturių dalių elementariosios algebros ir trijų dalių geometrijos vadovėlius. K. Šakenis parašė trijų dalių fizikos vadovėlį.

Produktyviausias buvo gamtos ir chemijos mokytojas M. Stankevičius, parašęs šiuos vadovėlius: „Negyvoji gamta“, „Botanika. Bendroji dalis“, „Botanikos vadovėlis. II dalis. Sistematika“, „Augalų fiziologija“, dviejų dalių zoologijos vadovėlį, chemijos ir biologijos vadovėlius, vadovėlį „Žmogaus kūnas“ ir dviejų dalių „Raktą pažinti augalams“. K. Šepetienė sudarė vokiečių ir lietuvių kalbų žodynėlį ir dviejų dalių „Vokiečių kalbos skaitymus“. J. Šlapelis pradėjo leisti lietuvių ir rusų kalbų žodyną. Kunigas V. Zajančkauskas parašė lietuvių literatūros vadovėlį, K. Kepalas – lotynų kalbos chrestomatiją, B. Untulis – visuotinę viduramžių istoriją. Mokytojams buvo skirtas S. Kairiūkščio trumpasis pedagogikos vadovėlis ir T. Brazio studija „Apie tautines lietuvių dainų gaidas (melodijas)“. O. Kairiūkštienė-Rakštienė parengė lietuviškų raštų rankų darbams rinkinėlį.

Kultūrologiniu ir edukologiniu požiūriais išskirtinai įdomios yra gimnazijos direktoriaus knygos: „Lietuvių dainos“, „Dainų atsiminimai iš Lietuvos istorijos“, „Lietuvių dainų literatūros istorija“, „Dainos keliais“, „Donelaičio raštai“, „Lietuvos istorijos pradžiamokslis“, „Mūsų raštų istorija“, „Lietuvos geografija“. Jų tematika atitiko Lietuvių mokslo draugijos, vadovaujamos J. Basanavičiaus, užsibrėžtą tautotyros programą. Labai reikšminga, kad lietuviškojo jaunimo ugdymas buvo pradedamas nuo tautinių dalykų. Okupacinė valdžia buvo uždraudusi platinti „Lietuvių dainas“ dėl negatyvaus vokiečių vertinimo dainose. 1925 m. iškilmingai paminėtas gimnazijos įsteigimo dešimtmetis ir pasidžiaugta išleistu 101 abiturientu. Mokytojai apgailestavo, kad tik 19 iš jų pasiliko gyventi ir dirbti Vilniuje, nes gimnazija buvo įsteigta su amžinosios Lietuvos sostinės idėja...

Gimnazijai rengiant ir leidžiant vadovėlius, talkino Lietuvių mokslo draugija. Draugijos vadovėlių komisijai vadovavo gimnazijos inspektorius (direktoriaus pavaduotojas) M. Šikšnys. Po J. Basanavičiaus mirties jis, jau tapęs gimnazijos direktoriumi, buvo išrinktas ir Mokslo draugijos pirmininku. Rašytojas dramaturgas ir matematikos mokytojas Marcelinas Šikšnys-Šiaulėniškis (1874–1970) Vytauto Didžiojo gimnazijos vairą perėmė

Direktorius Marcelinas Šikšnys savo darbo kabinete. Gimnazijos archyvo nuotr.

nuo 1922 m. Gimnazijoje jis nuo 1918 m. dėstė matematiką, mokytojui Matui Bagdonui išvykus į užsienį studijuoti. Su šio įžymaus pedagogo vardu susiję vis tvirtėjantys gimnazijos žingsniai lietuviškojo švietimo keliu ir visa kultūrinė lietuvių veikla okupuotoje Vilnijoje. Vytauto Didžiojo gimnazijai M. Šikšnys vadovavo net 17 metų. Visą tą laiką jis sugebėjo principingumą derinti su tolerancija, reiklumą – su meile ir atjauta, lietuviškumą – su pagarba kitataučiams, tiksliuosius mokslus – su meniniu ugdymu.

Gimnazijos pedagogų kolektyvas 1924 m.

Direktorius rūpinosi, kad mokiniai ne tik įgytų mokslo žinių, bet ir lavintų savo meninius gabumus. Todėl gimnazijoje veikė literatų, piešimo, muzikos būreliai. Ypač kūrybinga buvo „Mildos“ kuopelė, vadovaujama mokytojų A. Krutulio ir V. Kairiūkščio. Ji turėjo orkestrą, dramos ir literatūros sekcijas, leido almanachą. Giliu dvasingumo ugdymu rūpinosi „Atžalos“ kuopelė, turėjusi eucharistininkų, retorikos ir kitas sekcijas. Klasės leisdavo savo šapirografuotus laikraštėlius, o tarpusavyje rungtyniaudavo, statydamos vaidinimus. J. Basanavičius gimnazijoje įsteigė folkloristų kuopą tautosakai rinkti. Mokslo metų pradžios susirinkimuose tautos patriarchas paaiškindavo moksleiviams tautosakos reikšmę, jos kaupimo svarbą, paragindavo savo kaime užrašyti senų žmonių dainas, pasakojimus. Prieš atostogas visiems išdalindavo numeruotus sąsiuvinius, kuriuos prirašytus reikėdavo rudenį grąžinti.

Gimnazijoje veikė ir skautų draugovė, vadovaujama energingojo Prano Žižmaro. Jo iniciatyva buvo leidžiamas „Skautų aidas“. 1928 m. vasarą skautai gavo lenkų valdžios leidimą vykti į Lietuvą. Pastovyklavę Panemunėje prie Kauno, vilniečiai dalyvavo ir Latvijos skautų sąskrydyje Rygoje. Buvę gimnazijos mokiniai prisimena įdomias išvykas po Vilniaus kraštą, garlaiviu į Verkius, ekskursijas į Trakus. Būta ir tolimesnių kelionių – į Lenkiją, Baltarusiją.

O konfliktų su lenkų valdžia nemažėjo, bemaž nė viena diena nepraeidavo be netikėtumų. 1923 m. birželio 26 d. po kratų Panamarų ir Didžiosios gatvės bendrabučiuose buvo suimti mokiniai A. Umbrasas, M. Žemaitis, A. Pakula, J. Tijūnėlis, mokytojai J. Kumpa ir P. Tamulevičius. Tardomi mokiniai buvo žiauriai mušami guminėmis lazdomis. Nors lietuvius gynė garsus advokatas T. Vrublevskis, teismo, įvykusio 1924 m. kovo 28 d., bausmės buvo žiaurios. Ir tik visuomenės protestai privertė peržiūrėti bylą.

Valdžia pareikalavo, kad nuo naujųjų mokslo metų mokytojai pateiktų Lenkijos pilietybės dokumentus, antraip bus ištremti. Lietuvių visuomenės atstovai dr. K. Stašys, kunigas P. Kraujalis ir direktorius M. Šikšnys vargais negalais Varšuvoje išrūpino laikinąjį leidimą.

Kad gautų gimnazijos baigimo pažymėjimus, abiturientai turėdavo išlaikyti dvylika egzaminų. Pažymėjimai buvo išrašomi dviem kalbomis – lenkų ir lietuvių. Didelis gimnazijos mokytojų kolektyvo rūpestis buvo gauti leidimą moksleiviams išduoti tokį atestatą, kuris suteiktų teisę stoti į aukštąją mokyklą. Toks leidimas gautas 1925 m., su sąlyga, kad abiturientai po aštuonių klasių kurso laikys valstybinės komisijos egzaminus, kurios pirmininką ir atstovus skirs Švietimo kuratorija. Pirmieji pasinaudoję šia teise ir įstoję į Stepono Batoro universitetą buvo šie abiturientai: M. Karužaitė – į mediciną, K. Blažys – į Gamtos fakultetą, A. Bielinis ir A. Januševičius – į Humanitarinių mokslų fakultetą, R. Mackevičius (Mackonis) tapo laisvuoju klausytoju.

Nelengva buvo įveikti šį abitūros barjerą. Reikėjo raštu atsakyti į lietuvių, vokiečių, lotynų, lenkų kalbų ir matematikos egzaminų užduotis, kiekvieną dieną – po vieną rašomąjį. Visus žodinius („sakomuosius“) egzaminus reikėdavo išlaikyti per vieną dieną, nuo ryto iki vakaro. Prie atskirų stalų salėje sėdėdavo komisijos, o mokiniams tekdavo visas jas apeiti ir gauti pažymius.

■ Nukelta į **9 p.**

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Ptolemėjo geografija ir baltų tautos

Rimantas MATULIS

(Pabaiga. Pradžia – Nr. 1)

Toliau bandysiu įrodyti, kad jotvingių pavadinimas yra tik vienas iš getų tautos vardo variantų:

1. Lietuvos vardas kilo iš letų (lietuvius ir latvius kryžiuočiai vadino letones): Lietuva, Litva ir karaliaus Mindaugo bei P. Dusburgo vartotas pavadinimas Letovia, Lethowia, taip ir iš getų: Getuva, Getva, Getvezia. Čia ir matome lotynišką formą Getwesia.

2. Getvių pavadinimas išvirto į jetviahie, o šie į lenkų k. jacwingowie, liet. k. jotvingiai.

3. Jotvingius getais vadino prūsai.

4. Vytautas Didysis 1420 m. laiške Ordinui getais vadina sūduvius: „Sūdų arba Getų žemė, esanti tarp Lietuvos ir Prūsijos, yra tikra mūsų tėvonija, paveldėta iš mūsų senelių bei prosenelių.“ Sūduviai, kaip žinoma, sudarė jotvingių genties dalį.

5. Jotvingius getais vadino Motiejus Pretorijus ir daugybė to laikotarpio autorių.

6. XI a. vyskupai, krikštiję Šiaurės Europą, rašė, kad jiems dar liko apkrikštyti visą Getiją. Tą patį skaitome ir popiežiaus bulėje apie 1171 m.: „Aleksandras... karaliams bei valdovams ir kitiems Kristų tikintiesiems, esantiems Danijos, Norvegijos, Švedijos ir Gėtijos karalystėse...“ Kaip žinome, XI a. jotvingiai su kitomis baltų gentimis kaip tik ir buvo likusi nepakrikštyta sala Šiaurės Europoje.

7. Jeigu Sūduva ir Nemuno aukštupys, kur gyveno jotvingiai, nuo jūros buvo pakilęs aukščiau, tai žemiau buvusi Žemaitija buvo vadinama Samogitija arba Samogetija, kuri reiškia Žemutinė Getija – pradinį garsą s vietoj lietuvių ž vartoja mūsų kaimyninės tautos. Beje, Samogetijos terminas senovės raštuose yra ne ką mažiau paplitęs, kaip Samogitijos, pavyzdžiui, Ptolemaios/Ruscelli 1561 m. Venecijoje išleistame žemėlapyje vietoj Samogitijos rašoma Samogetija.

Tokių įrodymų galima pateikti ir daugiau, tačiau turėtų užtekti ir šių. Įdomiausia, kad prieš kelis šimtus metų getų, gotų, gudų ir kitų čia minėtų vardų giminystė niekam nebuvo paslaptis ir nereikėjo nei Č. Gedgaudo, nei J. Statkutės Rosales įrodymų. Kaip matome, kartais mokslas užplaukia ant seklumų. Užtenka čia paminėti V a. Jordano veikalą „De origine actibusque getarum“, kuriame turėtų būti rašoma apie getus, o Jordanas rašo apie gotus. Matyt jis, kaip spėjama, pats buvęs gotas, šių pavadinimų nesupainiojo.

Dabar pereisiu prie naujausių duomenų, kurie iškyla skaitant E. Jovaišos monografijas „Aisčiai“. Reikia pritarti E. Jovaišos pateiktam baltų paplitimo žemėlapiui, kuriame baltų riba vakaruose beveik siekia Oderio upės žiotis. Taip pat galime laikyti beveik įrodytu Wielbarko ir veidinių urnų kultūrų priskyrimą baltams, randant daug baltiškų toponimų ir į vakarus nuo Oderio. Čia neįmanoma apeiti ir Rugium genties, kurią Ptolemėjas, remiantis E. Jovaišos tyrinėjimais, žymi prie Baltijos jūros gerokai į vakarus nuo Vyslos. Šis rugijų genties paminėjimas baltų teritorijoje mums įdomus tuo, kad rugijus kartu su skiriais ir geruliais Odoakras atvedė į Romą 476 m. ir nuvertė paskutinį Romos imperatorių nepilnametį Romulą Augustą. Nuo to laiko Romos imperija nustojo egzistuoti. Taigi, mums jau seniai laikas pripažinti, kad rugijai, skiriai ir geruliai buvo baltai, ir nustoti juos laikyti germanais (skiriai gyveno Prūsijos teritorijoje, o geruliai buvo girių gyventojai baltai). Be to, Riugeno saloje, kurios pavadinimas greičiausiai taip pat susijęs su rugijais, yra daug baltiškų vietovardžių. Dėl gerulių baltiškos kilmės nebeapsistosiu, nes jų vietovardžių ir asmenvardžių yra pilna Lietuvos ir gretimų baltų genčių teritorijoje.

Su skirių genties vardu greičiausiai yra susiję daugelis vietovardžių, vandenvardžių ir asmenvardžių Lietuvoje bei dabartinėje Karaliaučiaus srityje. Pirmiausia tai – Skirava (vok. *Gross Schirrau*) buv. Vėluvos apskr., dabar Dalneje prie upelio Skirius (vok. *Skirus* 1938 m., dabar – *Priamaja*). Vokiečių kalbos garsas *sch* čia atsirado dėsningai, painiojant *sch* su *sk*, kaip ir Nemuno deltoje buv. Skalvijos genties pavadinimas vokiškiuose šaltiniuose vadinamas Šalavonija. Upė Prieglius seniau vadinta Skara, o prieš tai – Skera. Skėriai (vok. *Skoren su umliautu*) – kaimas, buvęs Pakalnės apskr. (dabar Slavsko r.), dab. Gorodkovo; Skėriai – kaimai Kaišiadorių, Mažeikių, Pakruojo ir Pasvalio rajonuose, Skerpieviai – kaimas Vilkaviškio r., Skirlėnai – kaimas Vilniaus r. Skironys – kaimas Bauskės r. Latvijoje. Galbūt prie šios grupės vietovardžių galima priskirti ir Skirsnemunę Jurbarko r., Skiručius Kelmės r., Skirvytę – k. ir up. Nemuno deltoje. Panašios kilmės gali būti asmenvardžiai Skirmantas, Skirgaila ir kt. Be abejo, dalis šių vietovardžių gali būti susiję ir su žodžiais skėrys (toks vabzdys), skirti ir kt. Bet pereikime prie istorinių šaltinių. Gentis Sciri Romos laikais parodyta Prūsijoje į rytus nuo Vyslos žemupio. Gentis Skiriai (Skiren) 476 m. parodyta apytiksliai prie Priegliaus upės Prūsijoje. Yra ir daugiau istorinių šaltinių, kurie rodo skirių gentį, gyvenusią vėliau mums žinomos Prūsijos teritorijoje.

Šiauriausia gentis Ptolemėjo vadinamojoje Europos Sarmatijoje, pagal E. Jovaišos spėjamą suskirstymą, pažymėta Sali vardu. Kadangi, šių eilučių autoriaus įsitikinimu, nustatant vietovės ar genties vardo kilmę, kuo mažiau dėmesio reikia kreipti į balses, šios šiauriausiai pažymėtos genties vardą galima būtų sieti su sėlių pavadinimu, o šiuos – su šiliais, šilionimis (šilas latviškai tariamas sils). Kaip žinome, šiauriausi baltų teritorijos miškai yra daugiausia pušynai, t. y. šilai. Sali gentį taip pat galima būtų sieti su žodžiu „sala“, tačiau minėtoje teritorijoje kokių nors didelių salų ar salynų vargu ar rasime. Taigi, norėdami nustatyti Sali genties vardo kilmę, turėtume rasti daugiau duomenų.

Pagyritus (*Pagyritae*) Ptolemėjas žymi į šiaurę nuo Ripėjų kalnų ir į vakarus nuo Dono ištakų, už kurių jau pažymėta Azijos Sarmatija (*Sarmatia Asiatica)*. Čia matome, kaip sunku susigaudyti Ptolemėjo genčių išdėstyme, kuriame gali būti daug ir Ptolemėjo, ir jo aiškintojų klaidų. Tačiau nereikėtų abejoti, kad pagiritai buvo „Pagirio“ gyventojai, kaip tai atsispindi dabartiniame Polesės pavadinime pietų Baltarusijoje. Tik turime atkreipti dėmesį, kad ta ištisinio miško ir stepių riba tęsėsi nuo Vyslos žemupio per Kijevą ir visą Europą, ir dar toliau: Pamedės žemė buvo Prūsijoje prie Vyslos, į šiaurę nuo Kijevo gyveno girių gyventojai drevlianai, o į pietus nuo Kijevo – polianai. Genčių, kurios atitiko „Pagirio“ ar didžiosios girios pavadinimą, vargu ar suskaičiuosime ant visų rankų pirštų. Gaila, kad girulių (gerulių) savo darbuose beveik nemini J. Statkutė Rosales ir E. Jovaiša, nors šių eilučių autoriui nekelia abejonių, kad girių gyventojai giruliai – geruliai gyveno pačioje tikriausioje baltų teritorijoje. E. Jovaiša pagiritus priskiria rytų baltams (Dniepro–Dauguvos kultūrai).

Mokslininkams nekelia abejonių, kad Ptolemėjo minimi galindai (Galindae) ir sūduviai (Sudini) buvo Prūsijos ir jos kaimynystės baltų gentys. Tačiau kaip skirtingai rašomas aisčių pavadinimas! Baltijos pakrantėje tarp Rudonės upės ir Turunti (pagal E. Jovaišą, tarp Ventos ir Dauguvos) Ptolemėjas žymi gentį Hossii, kuri greičiausiai reiškia aisčius. Galima palyginti Teodoriko Didžiojo „Laišką aisčiams“, kuriuos Teodorikas vadina Hestis. Prieš pirmą raidę – balsę įvairiose kalbose dažnai pridedamas garsas g arba h. Lietuviškasis kaimas Alšėnai baltarusių kalba tariamas Holšany, Germanarikas dažnai vadinamas Hermanarikas arba Ermanarikas, geruliai vadinami eruliais, heruliais ir t. t. Taigi, prie aisčių pridėtas garsas h gali būti įprastinis. E. Jovaiša hosijus priskiria Baltijos finams – Akmeninių krūsnių / tarandų kultūrai. Čia gali ir nebūti prieštaravimo, nes aisčiai – estijai reiškia „rytiečius“ – rytinio Baltijos kranto gyventojus, o ne tam tikrą baltų etnosą. Taigi, hosijai gali reikšti estų giminaičių lybių protėvius dabartiniame Kurše. Negalime taip pat neatkreipti dėmesio, kad Teodorikas Didysis aisčius vadina ne Aestiorum gentes, pagal Tacitą, bet Hestis. Tai yra dar vienas įrodymas, kad šie hestis, kaip ir mūsų šiauriniai kaimynai estai, reiškia „rytinio Baltijos jūros kranto gyventojus“.

Tenka atkreipti dėmesį į dar vieną keistą paminėjimą – Chuni kairiajame (rytiniame) Dniepro (Borysteno) krante. Neturėtume abejoti, kad hunai ir Chuni yra tas pats genties pavadinimas. Vadinasi, didelę Europos dalį nukariavę hunai ne IV a. atsikėlė iš Azijos į Europą, bet jau gyveno čia I a. Ptolemėjo laikais. Tai dar viena mįslė.

Baigdamas noriu dar kartą atkreipti dėmesį į E. Jovaišos monografijų „Aisčiai“ ypatingą reikšmę, tyrinėjant seniausią Lietuvos praeitį. Kaip suderinti mūsų baltų žemėse nuo ledynmečio giriose gyvenusių žmonių tapatybę su getų – gotų, trakų, dakų ir kitų indoeuropiečių tautų apgyvendinta teritorija didesnėje Europos dalyje, taip pat ir mūsų girių teritorijoje? Turime pripažinti mūsų archeologų paskutinių tyrinėjimų duomenis, kad įvairiausios archeologinės kultūros Lietuvos teritorijoje palaipsniui pereidavo viena į kitą, be labai didelių pertrūkių, kai gentys ar tautos nebuvo ištisai išnaikinamos ar išvaromos. Tiesiog pamažu buvo perimama kultūrinė tradicija. Tačiau čia minėtos mums, lietuviams, giminingos kalbos, taip pat ir lietuvių kalba baltų teritorijoje išplito su indoeuropiečių atėjimu maždaug prieš 4 tūkst. metų. Antrasis ryškus dalinis kalbos pasikeitimas Lietuvoje turėjo įvykti Didžiojo tautų kraustymosi laikotarpiu apie V a. arba dar anksčiau, kai į Lietuvą II a. įsiliejo didelė dakų – trakų dalis. Šie didieji kalbos pakitimai Lietuvoje turėtų atsispindėti ryškiose lietuvių kalbos tarmėse. Tačiau, deja, tai kol kas nėra išsamiau ištirta.

Straipsnis parašytas remiantis Eugenijaus Jovaišos knygomis „Aisčiai – kilmė“ (2012) ir „Aisčiai – raida“ (2014), Algirdo Patacko knyga „Litua“ (2013), Česlovo Gedgaudo „Mūsų praeities beieškant“ (1972, Meksika), Jūratės Statkutės Rosales knygomis, Herodotu, H. Daikovičiaus knyga „Dakai“ (1973), P. Voigto „Geschichte Preussens“, kryžiuočių kronikomis, J. Basanavičiaus raštais ir kitais veikalais. Autoriaus mokslinių interesų sritis – senoji lietuvių tautos istorija.

Šaltiniai:

Jovaiša, E. (2012). Aisčiai – kilmė, V.
Jovaiša, E. (2014). Aisčiai – raida, V.
Patackas, A. (2013). Litua, V., 2013
Gedgaudas, Č. (1972). Mūsų praeities beieškant. Meksika
Statkutė Rosales, J. (1985 ir kt.). Baltų kalbų bruožai Iberų pusiasalyje. Chicago (USA)
Statkutė Rosales, J. (2011 ir kt.). Europos šaknys ir mes, lietuviai. V.
Геродотъ, т. II, M. 1888, c. 2-3.
Daikovičius, H. (1973) Dakai, V.
Voigt, P. Gesch. Preuss, b. I, s. 314.
Voigt, P. Codex dipl. Prussicus, p. 109, 129, 149, 160-164.
Helmoldi Chronica Slavorum, Lubecae, 1659, s. 63, lib. I, cap. XXII.
Carolus Lundius, Zamolxis – First legislator of the Getae, Upsala, 1687.
Basanavičius, J. Etnologiškos smulkmenos, Tilžė 1893, p. 11–12, 27–28.
Olivos kronikos vertimas. MA Ist. i-te, 67R, p. 47.
Kultury i ludy dawnej Europy, Warszawa, 1981, p. 233.
Versus Austechiam, terram regis Lethowie. Dusburg, P., Scr. I, p. 159.
Lietuvos istorijos šaltiniai, t. I, V. 1955, p. 92.
Popiežių bulės dėl kryžiaus žygių prieš prūsus ir lietuvius XIII a., V. 1987, p. 23.
Prussia – Karten 1542-1810, Stuttgart, 1982, p. 66.
Žemėlapiai. 7, „Germania, Rhaetia, Vindelicia, Noricum, Pannonia“, Lipsiae (Leipcigas), In libraria J. Hinrichsia prostat, MA bibliotekoje, K.1-103, atlasas Orbis terrarum antiquus.
F. W. Pusgers, Historischer Schul-Atlas, Bielefeld und Leipzig, p. 50.

Pirmoji lietuvių VYTAUTO DIDŽIOJO GIMNAZIJA įžengė į antrąjį šimtmetį

Atkelta iš **8 p.**

Brandos atestato egzaminus Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijoje laikydavo ir Švenčionių lietuviškosios gimnazijos abiturientai. Valstybinei egzaminų komisijai pirmininkaudavo Stepono Batoro universiteto profesorius, žymus kalbininkas baltistas Janas Otrembskis. Abiturientai prisibijojo griežto profesoriaus, gal ir ne be reikalo: 1928 m. iš 37 abiturientų brandos atestatus gavo tik 17, o 1929 m. iš 27 laikiusiųjų – 18. Kai kurie gimnazijos auklėtiniai J. Otrembskio „kirviškumą“ vertino kaip oficialios lenkų valdžios politikos raišką. Tačiau profesorius dar 1925 m. palankiai įvertino Vytauto Didžiojo gimnazijos mokymo lygį. Savo kapitalinio veikalo „Rytų lietuvių tverečėnų tarmė“ pirmosios dalies prakalboje jis rašė, kad tai „lenkų mokslo darbuotojo pagarbos ir simpatijos išraiška lietuvių tautai ir lietuvių kultūrai“.

Lenkų valdžia bandė kištis ir į finansinius gimnazijos reikalus. Žinodama, kad gimnaziją ir bendrabučius išlaiko „Ryto“ draugija, paskyrė jai kuratorių kontrolierių, Varšuvos advokatą Vilianovskį. Greitai pinigų ėmė neužtekti ne tik mokytojų algoms, bet ir moksleivių priešpiečiams, nes kuratorius sau pasiskyrė solidų atlyginimą, o užstatęs bankui dvejus „Ryto“ draugijos nupirktus Vileišių rūmus, dar galėjo naudotis ir didžiule paskola. Apie tokią šio kuratoriaus veiklą direktoriui M. Šikšniui teko pranešti Seimo atstovei Vandai Pelčinskai. *(Pabaiga – kitame numeryje)*

IN MEMORIAM

Lieka darbai...

Dr. Aldona VASILIAUSKIENĖ

2016 m. sausio 14 d. į Amžinojo Tėvo namus iškeliavo žinoma Lietuvos kultūros veikėja, fotomenininkė Ona Pajedaitė, Ievos Simonaitytės premijos laureatė (1990), 2005 m. apdovanota Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžiumi. Urna su jos palaikais sausio 16 d. palaidota Vilniaus Rokantiškių kapinėse šalia tėvų, brolio Antano ir jo žmonos Zofijos. O dar visai neseniai, praėjusių metų liepos 16-ąją Lietuvos nacionaliniame muziejuje buvo atidaryta O. Pajedaitės paroda „Lietuvoje...“, skirta Etnografinių regionų metams. Tai buvo jubiliejinė menininkės paroda: Onutė gimusi 1925 m. liepos 7 d.

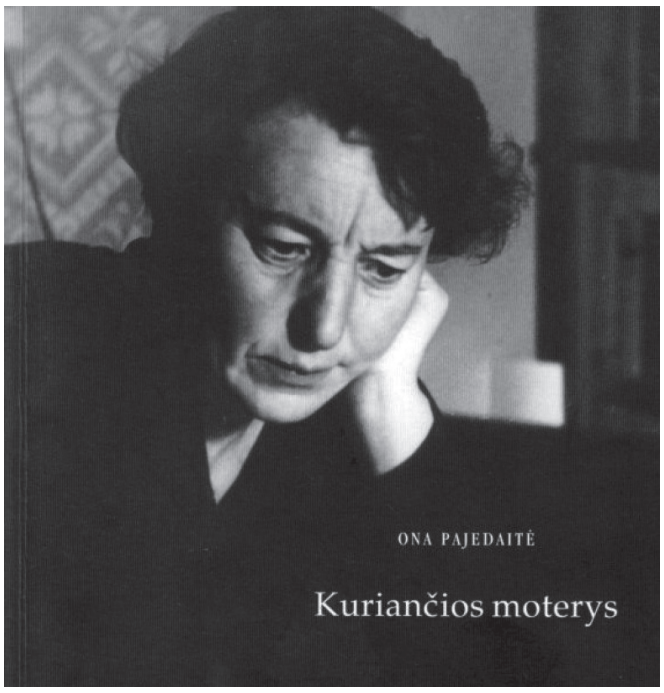

Fotoalbumo „Kuriančios moterys“ viršelis

Šeimos narių likimas

Ona Pajedaitė buvo jauniausia iš šešių užaugusių vaikų ūkininkų – Adelės Stukaitės (1888 04 17 – 1957 01 07) ir Juozo Pajedos

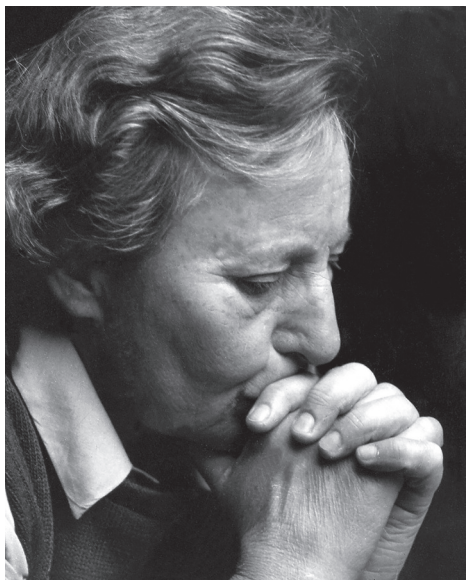

Fotomenininkė Ona Pajedaitė

(1875 10 21 – 1960 06 24) šeimoje, gyvenusioje Galvydžių kaime (Svėdasų parapijoje). Trys jos broliai – „Nepriklausomos Lietuvos“ partizanų būrio, sunaikinto pačioje užuomazgoje, partizanai: Vladas (1912 12 10 – 1982 09 27), Antanas (1914 07 12 – 1982 12 21) ir Petras (1916 03 12 – 1945 07 06) dar 1944 m. gruodį buvo sovietinio režimo suimti ir kankinti. Petras mirtinai uždaužytas Vilniaus KGB, o Vladas ir Antanas nuteisti ilgiems metams kalėti Sibiro lageriuose. Sesuo Bronė (vėliau Petrauskienė, 1921 09 22 – 1900 09 11) su tėvais 1948 m. buvo ištremta. Į tremtį su mažais vaikais išvežta ir atskirai gyvenusi sesuo Adelė Starkienė (1919 01 03 – 1984 12 03). Nuo tremties išsigelbėjo Vlado žmona Ona Žiogūnaitė (1918 04 16 – 1999 01 21) ir Petro žmona Veronika Valeikaitė (1921 07 09 – 2011 12 27) su mažametėmis dukrelėmis – šio straipsnio autore Aldona Vladislava ir jau be tėvelio likusia Laimute.

Tremtinių dukros kelias

Onutei, jau studijavusiai lituanistiką Vilniaus universitete ir likusiai vienai be artimųjų, buvo skaudu ir sunku. Nepaisant atsargumo, penktame kurse, iš rajono surinkus žinias apie šeimos padėtį, ji buvo pašalinta iš universiteto. Tačiau gerų žmonių dėka jai pavyko iš anksto apsiginti diplominį darbą, o po metų išlaikyti ir valstybinius egzaminus. Baigusi universitetą, dėstė literatūrą Vilniaus lengvosios pramonės profesinėje techninėje mokykloje, vėliau reorganizuotoje į technikumą. Kurį laiką, iki vėl išsiaiškinant jos kilmę, dirbo ir vadovaujamą darbą.

Dėstydama literatūrą ir matydama mokomosios medžiagos stygių, O. Pajedaitė ėmė organizuoti moksleivių ir pedagogų keliones į rašytojų tėviškes bei kitas literatūrines vietoves ir jas fotografuoti. Rašytojų gimtinių, jų aprašytų vietų, kapų ir paminklų nuotraukos gulė į fotoarchyvą. Įgijusi turizmo instruktoriaus teises, ne kartą moksleivius vežė į Maskvą, Leningradą, Krymą, Karpatus, Kaukazą.

Po 27 įtempto pedagoginio darbo ir visuomeninės veiklos metų 1975 m. išėjo į išankstinę pensiją. Gaudama vos 50 rublių per mėnesį, O. Pajedaitė pasišventė fotografavimui – vaizdiniam literatūros propagavimui. Tuo pat metu jos laiškai ir siuntiniai į Sibiro lagerius broliams ir tremtyje esantiems tėvams ir sesėms buvo itin svarbūs jų išlikimui, nes ne tik gelbėjo nuo bado, bet ir stiprino jų dvasią. Jie visi, išskyrus motiną, sugrįžo į Tėvynę. Tąkart įvyko baisi nelaimė: mama, jau pasirengusi kelionei į Lietuvą, netikėtai pateko po garvežio ratais. Tik atkūrus nepriklausomybę, jos palaikai buvo parvežti į Lietuvą ir perlaidoti Vilniaus Rokantiškių kapinėse.

Nuotraukų lobyno kūrėja

Ona Pajedaitė Lietuvoje labiausiai žinoma kaip fotomenininkė. Nuo 1963 m. į rankas paėmusi fotoaparatą, jo nebepaleido. 1981 m. ji tapo Fotomenininkų sąjungos nare, o 2005 m. O. Pajedaitei suteiktas meno kūrėjo statusas. Nuo 1980 m. ji parengė 50 personalinių fotografijos parodų, kurios eksponuotos daugiau kaip 180 kartų. Daugybė nuotraukų (daugiau kaip 3000 kadrų) išspausdinta laikraščiuose, žurnaluose, knygose.

O. Pajedaitė sukaupė didžiulį negatyvų archyvą. 1966–1967 m. parengė ir išleido 13 diafilmų literatūros apžvalgoms mokyklose, nuotraukų albumus „Ji buvo Simonaitytė“ (1988, 1997) ir „Mano Marcinkevičius“ (2001), leidinį „Juozas Tumas Vaižgantas“ (1995), nuotraukų aplankus: „Adomo Mickevičiaus takais“ (1998), „Jonas Mačiulis-Maironis“ (1999), „Vincas Kudirka“ (1999), „Motiejus Valančius“ (2001), fotografijų albumą „Kuriančios moterys“ (2011). Ji parengė ne vieną edukacinę kompaktinę plokštelę, išleido memuarinius leidinius: „Šiltoj kupetoj“ (2004), „Ir kitų akimis“ (2005), „Kelionių mozaika“ (2005), „Rašytojų autografai Onai Pajedaitei“ (2005) bei eilėraščių knygą „Kasdienės mintys“ (2005). Daug knygų išleista talkinant Robertui Petrauskui – Onutės sesers Bronės vyriausiajam sūnui. Onutės išmokytas fotomeno paslapčių, Robertas Petrauskas tapo visų jos renginių fotografu ir pirmųjų O. Pajedaitės fotonovelių montažų autoriumi. Vėliau šių montažų kūrimą perėmė Roberto sūnus Dovydas Petrauskas.

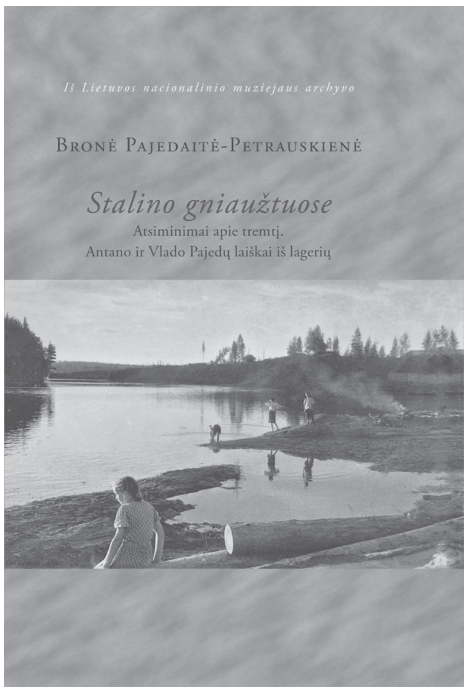

Fotomenininkės sesers Bronės Pajedaitės atsiminimų knygos „Stalino gniaužtuose“ viršelis

Dovana gimtinei ir visai Lietuvai

Onutė niekada nesiskundė, kad jai sunku gyventi. Tai puikiai atsispindi ir knygoje „Viską lengvai“ (2009). Nepaisant sunkumų, knygoje nėra jokių dejonių ir virkavimų. Nedidelis O. Pajedaitės butas buvo pilnas knygų, atspaudų, nuotraukų – unikalaus archyvo ir dvasinio grožio. Ji pati sutvarkė savo archyvą, surašė metriką ir daugiau kaip 65 tūkst. negatyvų archyvą padovanojo Lietuvos nacionaliniam muziejui. Iš jų 8 tūkst. – etnografinių ekspedicijų vaizdai, kurių tik nedidelė dalis buvo pristatyta jubiliejinėje parodoje. Jos archyvinės medžiagos gavo Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, o Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekai O. Pajedaitė padovanojo per 200 rašytojų, aktorių ir kitų meno žmonių portretų atspaudų.

Maža dalelė fotomenininkės jubiliejinės parodos „Lietuvoje...“ iš Lietuvos nacionalinio muziejaus buvo perkelta į Anykščius, iš kur keliaus į Utenos kraštą. Į parodos uždarymą Anykščiuose kartu su savo bičiule, Kultūros ministerijos Regionų kultūros skyriaus vedėja Irena Seliukaitė, sausio pabaigoje rengėsi vykti ir Onutė. Dar sausio pradžioje ji buvo kupina naujų kūrybinių sumanymų ir planų, tikėjosi per porą metų užbaigti registruoti likusius negatyvus... Deja, Viešpats pasišaukė į Amžinybę.

Su Onos Pajedaitės veikla galima susipažinti internetinėje svetainėje, kuri taip ir vadinasi – „Svetainė Dovana Lietuvai“ (www.onapajedaite.lt), kurią sukūrė Dovydas Petrauskas, tapęs šios svetainės administratoriumi.

■

Lietuvos Prezidentė aplankė CERN

Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė aplankė didžiausią pasaulyje mokslo įstaigą – Europos branduolinių mokslinių tyrimų organizaciją CERN. Lietuva teikia oficialią paraišką tapti asocijuota CERN nare, todėl su šios įstaigos generaline direktore Fabiola Dženoti (*Fabiola Gianotti*) šalies vadovė aptarė tolesnius žingsnius narystei šioje prestižinėje mokslo institucijoje užtikrinti.

Europos branduolinių mokslinių tyrimų organizacija – didžiausia ir pažangiausia mokslo institucija, kurioje dirba gabiausi planetos mokslininkai ir atliekami unikalūs moksliniai eksperimentai, galintys pakeisti žmonijos ateitį. Šiame mokslinių tyrimų centre veikia didžiausias pasaulyje dalelių greitintuvas, atrasta visatos veikimą paaiškinanti dalelė Higso bozonas ir ieškoma atsakymų į sudėtingiausius fizikos klausimus.

Tik nedaugelis valstybių tampa šios mokslo įstaigos narėmis. Šiuo metu CERN mokslinių tyrimų bendrovė turi 21 narę ir 2 asocijuotas nares. Narystė CERN yra tiesiogiai susijusi su naryste Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijoje (OECD), kuri ypatingą dėmesį skiria inovacijoms. Lietuva su CERN bendradarbiauja jau nuo 1993 m. Kasmet čia stažuojasi apie 20 mūsų šalies mokslininkų. Vykdomi bendri projektai su Vilniaus, Vilniaus Gedimino technikos, Kauno technologijos universitetais, lazerių gamintojais „Ekspla“ ir „Standa“.

Šių metų kovą Vilniuje rengiama paroda, kurioje Lietuvos žmonėms bus suteikta unikali galimybė apžiūrėti CERN esančio dalelių greitintuvo dirbtinį tunelį. Jos metu Vilniuje taip pat bus atidaryti moderniausi Baltijos šalyse Fizinių ir technologijos mokslų ir Gamtos mokslų tyrimų centrai.

■

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

ŽEMĖS VERTINIMO PROBLEMOS

Dr. Jonas PAKUTINSKAS

Žemės kadastrą sudaro trys svarbiausios dalys: žemės kiekybinė apskaita, jos kokybinė charakteristika ir vertinimas. Kol tiksliai neįvardinsime žemės kadastro darbų, jų nesuskirstydami į konkrečias dalis, tol tie darbai nebus aiškūs, kils daug painiavos ir įvairiausių nesusipratimų. Daug tais klausimais išspausdinta tiek mokslinių, tiek ir gamybininkams skirtų knygų, brošiūrų bei straipsnių, tačiau jų teiginiai vienas kitam prieštarauja.

Šiame straipsnyje, nesigilindamas į viso žemės kadastro darbų atlikimo problemas, kilusias nuo XVI a., o gal ir dar anksčiau, aptarsiu tik kai kuriuos svarbiausius paskutinių dviejų žemės vertinimo darbų etapų: pirmojo – 1977–1990 m. (tuometinio Lietuvos žemės ūkio ekonomikos mokslinio tyrimo instituto, Respublikinio žemėtvarkos projektavimo instituto ir Žemės ūkio skaičiavimo centro) ir antrojo – 2007–2014 m. (Agrocheminių tyrimų centro ir VĮ Valstybės žemės fondo) rezultatus bei panagrinėsiu kitas žemės vertinimo problemas.

Ar tikrai pirmajame darbų etape buvo vadovaujamasi sovietine metodika?

Kai kas mano, kad pirmajame žemės vertinimo darbų etape 1977–1990 m. Lietuvos žemė buvo vertinama tik pagal 1977 m. patvirtintą SSRS žemės vertinimo metodiką. Iš tikrųjų žemė buvo vertinama ir pagal sąjunginę metodiką, ir pagal metodiką, pritaikytą Lietuvos sąlygoms. Taigi, pagal pastarąjį variantą žemės našumo balais buvo įvertinta visa Lietuvos ūkių, rajonų ir visos respublikos ariamoji žemė, daugiamečiai sodiniai, pievos, ganyklos ir žemės ūkio naudmenos pagal jų melioracinės būklės kategorijas (drėkinama, nenusausinta ir nusausinta), o žemės ūkio naudmenos – dar ir ekonominiais balais.

Straipsnyje „Lietuvos žemių našumas“ („Mano ūkis“, 2015 m. Nr. 4) rašoma: „Visi ankstesni žemės našumo vertinimai ir metodika neišsamiai atspindėjo realią padėtį. Sudarant 1980–1990 m. žemės našumo vertinimo lenteles, atskirų dirvožemio atmainų augalų derlingumas daugeliu atvejų buvo įvertintas pagal tipinių ūkių vertinimo sistemą, naudojant ne visai tikslius buvusių kolūkių ir tarybinių ūkių apskaitos duomenis.”

Toks bendras, bet gana kategoriškas straipsnio autorių teiginys nedaug ką pasako ir negali sumenkinti viso atlikto darbo. Tuo metu mes analizavome ir mokslinių įstaigų augalų derliaus tyrimų duomenis. Tačiau jų buvo per mažai, o dalis jų – nepakankamai tikslūs. Todėl iš maždaug 2000 tiksliųjų lauko bandymų, kuriuos 1971–2005 m. vykdė Agrocheminių tyrimų centras, buvo panaudota apie 1000. Be to, nebuvo atlikta tų duomenų mokslinė analizė, kuri parodytų, kurie duomenys yra tikslesni.

Drėgmės pertekliaus zonoje, kurioje yra Lietuva, žemės našumas labai priklauso nuo atliktų sausinimo darbų kiekio ir kokybės. Dabar mūsų šalis dėl melioravimo darbų pergyvena krizės laikotarpį. Sunku net apytiksliai nuspėti, kokią įtaką labai sumenkusi sausinimo sistemų kokybė daro mūsų šalies žemės našumui. Manau, reikėtų atlikti nusausintos žemės ir joje esančių įrenginių išsamią inventorizaciją, nes tokie duomenys labai pagerintų žemės vertinimo darbų tikslumą. Dėl netikslios melioruotų plotų apskaitos ir jų sumenkusios kokybės žemės našumo vertinimo duomenys yra netikslūs. Reikia tikėtis, kad Vyriausybė ras lėšų ir priemonių ne tik melioruotiems plotams ir įrenginiams tinkamai prižiūrėti, bet ir naujiems šlapiems plotams sausinti.

Kaip teigė VĮ Valstybės žemės fondo Dirvožemio skyriaus viršininkė L. Lukšienė, 2014 m vertinant žemės našumą, buvo naudotasi 2013 m. sausio 1 d. duomenimis. Norint tiksliai įvertinti Lietuvos žemės našumą, pirmiausia reikia žinoti šlapios žemės nusausintas apimtis, jų melioracinę būklę ir kitus tokios žemės naudojimo klausimus.

Ar dabar jau išmokome vertinti?

Žemės vertinimo darbų apimtis mūsų valstybėje yra tikrai didelė. Tačiau pastarasis tų darbų atlikimo etapas – per daug ištęstas. LR Seimo Kaimo reikalų komitetas dar 2004 m. spalio 27 d. sprendimu Nr. 36’2 pritarė siūlymui atnaujinti žemės našumo vertinimo darbus ir Vyriausybei pasiūlė parengti žemės našumo vertinimo atnaujinimo Lietuvoje darbų programą. Remdamasi šiuo sprendimu, LR žemės ūkio ministerija 2004 m. gruodžio 13 d. įsakymu Nr. 3D-661 sudarė darbo grupę, kuriai buvo pavesta parengti žemės našumo vertinimo atnaujinimo koncepciją, darbų programą, o vėliau ir žemės našumo vertinimo metodiką.

Po trejų metų LR žemės ūkio ministro 2007 m. liepos 31 d. įsakymu Nr. 3D-35 buvo patvirtinta Žemės našumo vertinimo metodika. 2011 m. autorių kolektyvas išleido knygą „Lietuvos žemių našumas“ (2011). 2015 m. žurnale „Mano ūkis“ (Nr. 4) išspausdintas J. Mažvilos, L. Lukšienės, G. Staugaičio ir R. Mockevičiaus straipsnis „Lietuvos žemių našumas“. Taigi, nuo darbo pradžios iki jo pabaigos (rezultatų paskelbimo) prabėgo apie 12 metų.

Kitas labai svarbus klausimas – žemės vertinimo rezultatų pateikimas naudotojams. Jos pateikiama labai daug, labai sudėtingos ir labai didelės apimties. Žemės savininkai ir naudotojai tiesiog neturi laiko jos skaityti, nagrinėti ir tinkamai įsigilinti. Ką reiškia po lauko ar kitų darbų ūkininkams ir kitiems žemės naudotojams bei specialistams studijuoti didelės apimties knygą? Net ir specialistui, skaitančiam tokią literatūrą, kyla nemažai klausimų. Taigi, pateikiant specializuotą medžiagą, reikėtų ją sugrupuoti. Vieni straipsniai turėtų būti skirti mokslo darbuotojams, specialistams, kiti – ūkininkams ir kitiems darbuotojams. Turėtų skirtis ir jų apimtis.

Žemės vertė ir kaina

2013 m. žemės mokestis buvo nustatytas ne nuo našumo balo, kaip buvo anksčiau, bet, pakeitus Žemės mokesčio įstatymą, nuo vidutinės rinkos vertės. Daug prie to prisidėjo VĮ Registrų centras, kuris 2013 m. sausio 1 d. visiems sklypams nustatė vidutinę rinkos vertę. Baiminantis, kad staiga padidėjęs žemės mokestis gali sukelti didelį žemės savininkų nepasitenkinimą, mokestinės vertės skaičiavimui buvo nustatytas pereinamasis 5 metų laikotarpis (2013–2016). Tai reiškia, kad iki 2017 m. šis mokestis kasmet didės po 20 proc. Apie tai buvo rašyta laikraščiuose. Reikia paspartinti visuotinį žemės našumo vertinimo darbų apsvarstymą, pataisymą ir galutinį patvirtinimą, kad šis vertinimas pasitarnautų apskaičiuojant žemės mokesčius ir sprendžiant kitas svarbias žemės ūkio problemas. Būtina pradėti žemės mokesčiams taikyti ekonominį žemės vertinimą.

Žemę reikia vertinti ne tik našumo, bet ir ekonominiais balais. Toks vertinimas parodo žemės kokybę, jos našumą, o ekonominis žemės vertinimas – žemės naudojimo ekonominį efektyvumą. Todėl naudojant tik žemės našumo balus ir jų nepataisius dėl augalininkystės produkcijos gamybos technologinių sąlygų bei neapskaičiuojant iš žemės gaunamo pelno, gaunamas neišsamus ekonominis žemės vertinimas. Svarbiausia yra nustatyti tikrą ir teisingą žemės vertę, remiantis atliktų objektyvių tyrimų duomenimis. Tai turėtų atlikti mūsų šalies ekonomistai, pirmiausia – Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto mokslininkai. Neužtenka vien tik vertinti žemės našumą. Tai tik viena iš vertinimo stadijų. Juk iš žemės ne tik gaunama žemės ūkio produkcija, bet ji ir realizuojama, t. y. parduodama. Štai čia ir kyla svarbiausi ekonominiai klausimai. Tik žemės ekonominis vertinimas parodo visą vaizdą.

Ką rodo kitų Europos valstybių praktika?

Lietuva yra Europos Sąjungos (ES) narė. Todėl būtina apžvelgti žemės vertinimo darbų metodikas, tų darbų atlikimą, darbo rezultatus ir jų panaudojimą kitose ES valstybėse. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2014 m. gruodžio 30 d. įsakymu Nr. 3D-1018 „Dėl Lietuvos Respublikos teritorijos atnaujintų žemės našumo vertinimo duomenų skelbimo ir naudojimo” pavesta Nacionalinei žemės tarnybai prie Žemės ūkio ministerijos užtikrinti, kad atnaujinti Lietuvos Respublikos teritorijos žemės našumo vertinimo duomenys būtų paskelbti Lietuvos erdvinės informacijos portale ir žemės informacinėje sistemoje nuo 2015 m. sausio 1 d. Be to, nustatyta, kad atnaujinti Lietuvos Respublikos teritorijos žemės našumo vertinimo duomenys, rengiant teritorijų planavimo dokumentus, išskiriant mažiau palankias ūkininkauti teritorijas ir (arba) vykdant kitą veiklą, kuriai reikalinga informacija apie žemės našumą, turi būti naudojami nuo 2016 m. sausio 1 d. Taigi, kol kas atlikto Lietuvos žemės našumo vertinimo duomenys nuo 2015 m. sausio 1 d. yra tik skelbiami susipažinti, o nuo 2016 m. bus naudojami tik kai kuriems tikslams, pavyzdžiui, rengiant teritorijų planavimo dokumentus, išskiriant mažiau palankias ūkininkauti teritorijas ir vykdant kitą veiklą. Tačiau žemės mokesčiams žemės našumo įvertinimas balais nebus taikomas. Dar reikia daug padirbėti, apgalvojant žemės našumo, ypač jos naudojimo, ekonominio efektyvumo vertinimo klausimus, kad gautus duomenis būtų galima panaudoti praktikoje.

Nesuprantamas toks gimininingų Lietuvos įstaigų, atliekančių panašius (kartais net tuos pačius) darbus, nebendradarbiavimas tarpusavyje, kartais net darbų dubliavimas. Dabar VĮ Registrų centras priklauso Teisingumo ministerijai, VĮ Valstybės žemės fondas ir Žemės ūkio ministerijos Žemės ir išteklių politikos departamentas – Žemės ūkio ministerijai, Nacionalinė žemės tarnyba yra prie Žemės ūkio ministerijos, Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas ir Agrocheminių tyrimų centras pavaldūs Švietimo ir mokslo ministerijai ir pan. Visos šios įstaigos yra vienoje valstybėje, dirba tai pačiai Lietuvai, tačiau kiekviena atskirai, net ir atlikdamos panašius arba net tuos pačius darbus. Trys įstaigos – VĮ Registrų centras, VĮ Valstybės žemės fondas ir Agrocheminių tyrimų centras, galima sakyti, atlieka tą patį – vertina žemę, bet kažkodėl priklauso atskiroms ministerijoms. Mano nuomone, negerai padaryta steigiant visai naują įstaigą – VĮ Registrų centrą, kur buvo perkelti darbuotojai iš Žemės ūkio ministerijos, tos ministerijos Valstybės žemės kadastro įmonės bei Statybos ir urbanistikos ministerijos Inventorizavimo, projektavimo ir paslaugų biuro. Ne geresnė ir Nacionalinės žemės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos situacija. Daug metų ši tarnyba buvo be vadovo. Neaiški ir Lietuvos turto ir verslo vertinimo įmonių asociacijos padėtis.

Lietuvai buvo svarbu apginti savo pozicijas ES, tačiau tai padaryta prastai, kadangi neturėjome aiškios žemės ūkio strategijos. Ji būtina ir dabar, kai pasaulyje vyksta daugybė pokyčių. Žemdirbiai turi žinoti, kur link plėtoti savo ūkius. Tačiau to nėra ir nesimato, kad greitai bus. Dėl to žemdirbiai palikti, kaip sakoma, „ant ledo”. Kalti ir mūsų šalies specialistai, nesprendžiantys tų problemų. Dažniausiai sprendimų laukiama iš ES, o jų nėra. Tai labai blogai.

Ūkininkams nėra lengva apskaičiuoti, kokią savo žemės ūkio produkciją ir kur vežti yra pelningiau. Čia reikalinga žemės ūkio ekonomistų kvalifikuota pagalba. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas visai be reikalo perduotas Švietimo ir mokslo ministerijos žinion. Tie ekonominiai skaičiavimai kaip tik ir guls ant šio instituto bei Lietuvos aukštųjų mokyklų, pirmiausia Aleksandro Stulginskio universiteto dėstytojų, kitų mokslinio tyrimo įstaigų darbuotojų pečių. Pradėjus prekybą su tolimiausiomis užsienio šalimis, atsiras daug būtinai reikalingų ekonominių apskaičiavimų, jei norėsime už parduotą produkciją gauti ne nuostolius, bet pelną. Štai čia ir kyla ne tik išsamaus žemės našumo, bet ir jos ekonominio efektyvumo vertinimo problema.

Daug nesuderintų klausimų tarp Lietuvos turto ir verslo vertinimo pagrindų 2011 m. birželio 22 d įstatymo Nr. XI-1497, galiojančio nuo 2012 m. gegužės 1 d., Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 gruodžio 12 d. nutarimo Nr. 1533 „Dėl masinio žemės vertinimo taisyklių patvirtinimo ir Lietuvos Respublikos žemės mokesčio įstatymo nuostatų įgyvendinimo”, galiojančio nuo 2013 m. sausio 1 d., Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2007 m. liepos 31 d. įsakymu Nr. 3D-35 patvirtintos Žemės našumo vertinimo metodikos ir Masinio žemės vertinimo taisyklių, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. gruodžio 12 d. nutarimu Nr. 1533. Gal tai buvo padaryta skubotai, todėl šie dokumentas nėra gerai parengti?

Reikia atsakymų į sudėtingus klausimus

Visų susikaupusių žemės vertinimo problemų neįmanoma išsamiai išnagrinėti viename straipsnyje. Todėl pabandžiau išvardinti tik svarbiausias Lietuvos žemės vertinimo problemas. Neturėjau tikslo sumenkinti straipsnyje paminėtų įvairių mūsų šalies įstaigų darbo. Seniai apie tai rašiau spaudoje. Laukiau, gal tie klausimai bus sprendžiami. Suprantu, kad Lietuvoje, kaip ir kitose ES valstybėse, yra daug nesklandumų, sprendžiant šiuos klausimus, todėl nelengva juos ištaisyti. Tačiau matydamas akivaizdžias klaidas, tylėti taip pat negaliu. Todėl straipsnio skaitytojų prašau mane suprasti teisingai ir objektyviai įvertinti mano iškeltas problemas, kurias reikia aptarti ir padėtį taisyti. Nekalbėti apie iškilusias problemas, matant akivaizdžius trūkumus, yra blogai. Gaila, bet taip elgiasi nemažai mūsų specialistų. Kai kurie jų net, viską palikę, išvyksta laimės ieškoti į kitas šalis. Taip darant tikrai nieko gero nebus. Lietuva per mano gyvenimą labai pasikeitė. Nenoriu būti blogu pranašu, bet kyla pagrįstas klausimas, ar Lietuvoje reikalai, pasikeitę į bloga, neblogės dar labiau? Negalime leisti, kad taip nutiktų.

Lietuvos žemės kadastro, žemės vertinimo klausimus nagrinėja net kelių ministerijų pavaldžios įstaigos. Tai negerai. Tikiuosi, kad šiais klausimais susidomės Lietuvos Respublikos žemės ūkio, Teisingumo, Aplinkos apsaugos, Švietimo ir mokslo bei kitos ministerijos, Vyriausybė, Seimas ir Prezidentūra, kad susikaupusias žemės, ypač jos ekonominio vertinimo, problemas pradės spręsti kompleksiškai, vadovaujant Žemės ūkio ministerijai. Tai, mano nuomone, yra svarbiausia įstaiga, kuri turi vadovauti Lietuvos žemės kadastrui, visam žemės vertinimo procesui. ■

NAUJOS KNYGOS – STUDENTŲ AKIMIS

Ar juoką galima išreikšti formule?

Knygos recenzija

Modesta Rimkutė

Bergson, Henri. (2014) Juokas. Iš prancūzų kalbos vertė Goda Bulybenko. Vilnius: Vaga.

Anri Bergsonas (*Henri-Louis Bergson*, 1859–1941) – prancūzų filosofas, Nobelio literatūros premijos laureatas. Mano rankose jo studija „Juokas“. Šį veikalą sudaro trys straipsniai apie juoką, kurie buvo pasirodę daugiau nei prieš šimtą metų viename iš Paryžiaus žurnalų – „Revue de Paris“. Jo tyrimo objektas – išskirtinis. Ypač įdomu ir neįprasta, kad juoką nagrinėja filosofas. Ką reiškia juokas? Koks esminis juokingumo elementas? Kas vienija juokdario grimasą, žodžių žaismą, vodevilį ir aukštosios komedijos scenas? Šiuos klausimus iškelia Anri Bergsonas veikalo pradžioje. Autoriaus tikslas – aptarti komizmo kilmę, poveikio lauką ir galią, išskirti kategorijas ir sudedamąsias dalis. Anri Bergsonas bando visus komiškus efektus išvesti iš vienos paprastos formulės.

Taigi, koks rezultatas?

Pirmasis skyrius plačiai atveria duris į komizmą. Kas yra formų komizmas ir judesių komizmas, koks komizmo poveikio laukas ir galia? Viena iš pagrindinių autoriaus teiginių, komizmas – tai į specifinį mechanizmą įsprausta gyvastis (p. 39). O komizmo poveikio laukas ir galia neįsivaizduojami be socialumo. Negalėtume suprasti komizmo, jei jaustumės izoliuoti (p. 18). Pastaroji mintis pabrėžia socialinę juoko funkciją.

Antrasis skyrius skirtas situacijos ir žodžio komizmui. Pasak autoriaus, situacijos komizmas remiasi komiškumo procesais – kartojimu, apvertimu ir abipusiu serijų kirtimusi, o žodinio komizmo formos – absurdiškumu, prieštaravimais, metafora, palyginimais, ironija ir humoru. Trečiasis skyrius turėtų užverti duris į komizmo arba juoko analizę. Jame kalbama apie charakterių komizmą, prieš tai įsitikinus, kad juokas turi socialinę reikšmę ir svarbą. Komizmas pirmiausia išreiškia tam tikrą savitą asmens neprisitaikymą visuomenėje. Jis kyla tik iš žmogaus, nes būtent žmogaus charakteris tapo pagrindiniu objektu (p. 103–104). Tad juoko analizė čia nugrimzta į dar sudėtingesnę ir abstraktesnę plotmę: nuo žmogaus charakterio, kaip objekto, čia peršokama į juoko buvimą tarp meno ir gyvenimo, tarp gėrio ir blogio, tarp dramiškojo individualumo ir komediškojo bendrumo.

Veikalo turinys rodo tendenciją į filosofiškumą. Jo pradžioje lyg ir bandoma apsibrėžti tikslą – išvesti komiškumo formulę, tačiau kuo toliau, tuo labiau aiškėja autoriui, kad fundamentalios komiškumo formulės nėra. Anri Bergsonas analizuoja juoką ir komizmą per jo formas, procesus ir kategorijas, įvilkdamas apsvarstymus į konkrečius pavyzdžius iš prancūzų vodevilių, dramų ir komedijų.

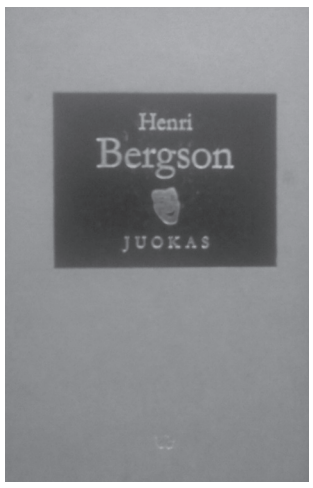

Anri Bergsono studijos „Juokas“ viršelis

Leidinio rengėjai pratarmėje ir įžanginiame žodyje rašo, kad straipsnius pateikė tokius, kokie ir buvo publikuoti žurnale „Revue de Paris“. Jie apsiribojo tik Anri Bergsono straipsniais. Didžiausias trūkumas – pratarmėje ir įžangoje pateikta nenuosekli pasikartojanti informacija. Buvo galima sujungti pratarmę ir įžangą į vieną tekstą, o po to pateikti pagrindinius per pastaruosius trisdešimt metų pasirodžiusius darbus, susijusius su komizmu. Knygoje pateikta ir Anri Bergson „Juoko“ 1929 m. laidos viršelio kopija bei autoriaus fotografija. Tai suteikia vizualios, įdomios autentiškos informacijos apie autorių ir jo veikalą. Poligrafinė leidinio kokybė – itin gera, estetiška ir patraukli. Žalias viršelis ir auksinės raidės juodame bloke su kaukės iliustracija skatina pasidomėti, kokia tai knyga. Knygos puslapiai – malonios tekstūros, smagu juos liesti ir versti, o tekstas nepersišviečia lape. Apie patogumą skaitytojui taip pat pagalvota: knygoje įdėta skiriamoji juostelė, kuria galima pasižymėti skaitytą vietą.

Knygos adresatas – platus: nuo filosofijos mėgėjo, mokslininko, besidominčio komiškumu ir jo formomis, iki eilinio skaitytojo, norinčio praplėsti akiratį apie reiškinį, iš pirmo žvilgsnio atrodantį paprastą. Be to, ši studija gali praversti ir režisieriams, dramaturgams, rašytojams bei dailininkams, kuriantiems satyras, komedijas ar karikatūras.

Ar galima studijos apie juoką tikslą ir uždavinius laikyti įgyvendintais? Viena vertus, galima atsakyti teigiamai. Filosofas Anri Bergsonas pateikia juoko sampratą ir jo sudedamąsias dalis, jas iliustruoja vaizdžiais pavyzdžiais, apibendrina. Tačiau šios įžvalgos – dar gana abstrakčios. Galbūt todėl, kad susitelkta į filosofiškumo aspektus, o gal trūko išsamesnės analizės. Antra vertus, veikalas parašytas daugiau nei prieš šimtą metų. Tai buvo pirmasis bandymas apskritai pažvelgti į juoką ir jo sukeliamą komiškumą. 1900 m. pasirodžiusi studija „Juokas“ leidžia skaitytojui į juoką pažvelgti giliau – per filosofijos prizmę.

Anri Bergsonas – talentingas žodžio meistras. Šis meistriškumas atsiskleidžia ir aptariamoje studijoje. Joje pateikiamos skirtingos juoko, kaip fenomeno, formos ir pati jo esmė: šmaikštumo ir sąmojo, žmogiškumo ir nejautrumo, absurdiškosios juoko logikos kategorijos ir jų sąsajos, socialinių juoko prasmių paieška. Tai nėra knyga, po kurios norėtųsi juoktis, kaip galėtų atrodyti iš veikalo pavadinimo. Tai – analitinė studija, vedžiojanti skaitytoją po juoko klodus: kilmę, formas, išraiškas.

Anri Bergsono studiją apie juoką vertė Goda Bubylenk, kuri 2012 m. apdovanota Dominyko Urbos premija už sėkmingą debiutą – Irenos Nemirovsky romano „Prancūziška siuita“ vertimą. *Autorė yra Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Leidybos magistro studijų programos studentė*

KVIETIMAS

Vasario 11 d., ketvirtadienį, 17:30 val. Mokslininkų sąjungos būstinėje kviečiamas antrasis Lietuvos mokslininkų laikraščio „Mokslo Lietuva“ diskusijų klubo renginys tema „Valstybės regionų būklė ir perspektyvų paieška“. Bus pristatyta knyga „Užmiesčio raidos klausimai“.

Diskusijų klubo ketvirtadieniai organizuojami du kartus per mėnesį. Temas siūlo patys renginių dalyviai, kviesdami joms vadovauti mokslininkus ir visuomenės veikėjus, besidominčius mokslo raida.

Laukiame Jūsų Lietuvos mokslininkų sąjungoje: Vilnius, J. Basanavičiaus g. 6. (priešais LR kultūros ministeriją). Įėjimas – iš kiemo, pro pakeliamą užtvarą.

Papildoma informacija teikiama el. paštu mokslolietuva@gmail.com

Mieli Lietuvos mokslininkų laikraščio skaitytojai,

užsiprenumeruokite „Mokslo Lietuvą“ 2016-iesiems metams ir paskatinkite tai padaryti savo kolegas. Prenumerata priimama visuose „Lietuvos pašto“ skyriuose ir internetu.

GERA NAUJIENA: jau dabar galite užsiprenumeruoti laikraščio elektroninę versiją (PDF).

Šios prenumeratos kaina metams – 10 eurų, pusei metų – 5 eurai.

„Mokslo Lietuvos“ internetinėje svetainėje: http://mokslolietuva.lt/ pasirinkus „ML prenumeratą“, atsiveria http://mokslolietuva.lt/prenumerata/, kur siūloma užpildyti kvitą http://mokslolietuva.lt/prenumeratos-kvitas/ ir jo laukelius perkelti į savo el. banko pavedimo formą arba atsispausdinus apmokėti banke.

Mums Jūsų parama reikalinga kaip niekad!

Lietuvos mokslininkų laikraščio „Mokslo Lietuva“ projektui „Pažinimo erdvė: mokslas visuomenei“ vykdyti Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2015 m. skyrė 15 tūkst. eurų.
„Mokslo Lietuvos“ redakcija

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Jonas Jasaitis
Stilistė-korektorė Jolanta Niaurienė
Dizainerė Giedrė Zaveckienė

Redakcinės kolegijos pirmininkas Alfonsas Ramonas. Nariai: Valentinas Baltrūnas, Vygintas Gontis, Valentas Daniūnas, Raimundas Dužinskas, Rimas Norvaiša, Vilma Petrikaitė, Jelena Tamulienė, Emilis Urba, Janina Valančiūtė, Alvydas Baležentis, Nelė Jurkėnaitė, Dalia Shilas (PLB)
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, LT-01118 Vilnius
El. paštas *mokslolietuva@gmail.com* (pagrindinis); *mokslolietuva@takas.lt* (papildomas)
Tel. (8 5) 212 1235, laikraštis internete: *www.mokslolietuva.lt*
Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria.
Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio *http://www.mokslolietuva.lt* paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“.
Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, LT-03153, Vilnius
Tiražas 500 egz.